

עט רצון

אסופה מבית היוצר של הקולג'
מכון ללימודי היהדות, ירושלים

נחמה

רחל שפירא

ולכאורה עסקנו בשלנו, רק בשלנו
בלי לבקש גדולות ונצורות.
שלווה מופרת
וכבר אחרת
ואין טעם לכסות
כי בפתח נכנסות -
התמורות.

מי שצמא לכל מחווה של חסד, אוזנו תופסת -
איך הקריאות חוצות את הרחוב
שואל עדיין
שואל מאין
כן, מאין כוחות לשאוב.
זה בזו נביט ונתמה שנית
אם ראינו נכונה
לפעמים אני
לפעמים אתה
כה זקוקים לנחמה.

מי שחווה את בערת הקיץ,
ליבו לבית
ופני הנוף ראי לחרדותיו.
את מי ישביע
את מי ירגיע
ועל מה יתפלל עד סתיו.

**הגיליון מוקדש לזכרה של הגב'
נחמה ריבלין ז"ל בת דרורה קיילה
ז"ל ומנחם שולמן ז"ל, אשת
נשיא המדינה מר ראובן (רובי)
ריבלין, אוהבת המילה הכתובה,
האדם והאדמה.**

מארק ניימן, לע"מ

השער השני יעסוק באופן שבו ה'קריאות חוצות את הרחוב', קריאות להתקהלויות סביב קבלת השבת, קריאה לליווי השכינה את המלווה, האופן שבו דרשות מהוות מצע לתפיסות חינוכיות ערכיות וקריאה אקטואלית להפליא על מקום המנהיג בקהילתנו.

את השער השלישי הקדשנו לאלה שהלכו לעולמם ולנו, המנחמים והזקוקים לנחמה בעולמנו אנו.

מי ייתן ובעתות הנכונות
נדע לתמוך ולהיתמך
להקשיב ולשתף
לרפוא ולספוד
לכנס אבנים, לחבוק
לחשות, לתפור, לספוד ולשחוק,
להקהיל קהילות
להביט זה בזה בעיניים,
להציע נחמה ולהתנחם.
שלכן,
דנה ואסנת

שנת לימודים נוספת מתקרבת אל סיומה, שנה שבה עסקנו רבות בשאלות של ליווי- ליווי רוחני, ליווי רבני, ליווי חינוכי ומהות טיב הקשרים ביניהם. נראה, כי חלק ניכר מעבודתנו המעשית תפנה לאחד מאפיקי הליווי הללו, הקשורים אלה באלה בפיתולי תכלת. ועל אף זאת, בחרנו בגיליון זה להפריד בין תחומי הליווי ולהבדיל ביניהם.

שירה של רחל שפירא, 'נחמה', שהתנגן לנו בראש בעת סגירת הגיליון מהווה את החוט המקשר, את תקוות חוט השני, אם נרצה, בין השערים השונים ובין התכנים השונים של היצירות. נראה שהשיר התנגן גם בשל היוודע דבר פטירתה של הגב' נחמה ריבלין, אשת נשיא המדינה ואישה מופלאה, שופעת חסד, אמת וענווה.
לה מוקדש הגיליון שלפניכן.

רגע לפני פתיחת השערים נביא את מאמרו של שלמה פוקס, הסוקר מקורות שונים העוסקים במשמעויות השונות של הליווי וכמאפשר עוגנים טקסטואליים לתחום רחב ורב מימדים זה.

השער הראשון יעסוק בליווי רוחני-רבני, דרך מילים מדוברות וכתובות, מילים שחיברנו למשפטים ומילים שסופריה הגדולים של תרבותנו כתבו והיו לנו למשען ומגן.

תוכן עניינים

<u>2</u>	<u>פתח לנו שער: ולכאורה עסקנו בשלנו, / בלי לבקש גדולות ונצורות</u>
	"משהו שמשאיר משהו", מחשבות על לוויה, הלוואה וליווי / שלמה פוקס
<u>7</u>	<u>שער ראשון: מי שחוזה את בערת הקיץ / ליבו לבית / לפני הנוף ראי לחרדותיו</u>
	אגרת אל פאולוס / תומר דינה ונטורה
<u>8</u>	<u>ליווי רבני- רוחני / נעמה קלמן</u>
<u>10</u>	<u>לשחק עם הצעצועים של אלוהים / רוחמה וייס</u>
<u>12</u>	<u>לראות את האדם במרכז / בנימין מינץ</u>
<u>14</u>	<u>כחול אשר / דליה שחם</u>
<u>15</u>	<u>שער שני: מי שצמא לכל מחווה של חסד / אוזנו תופסת / איך הקריאות חוצות את הרחוב</u>
	לכו נרננה / ציפורה לבנה
<u>19</u>	<u>אימא מתיבתא / דבי שועה חיים</u>
<u>20</u>	<u>דרשה לפרשת במדבר / דוד ברק גורודצקי</u>
<u>22</u>	<u>נשיא אשר יחטא / יהוידע עמיר</u>
<u>24</u>	<u>כוונה לקראת שיעור / מיכל מושקט ברקן</u>
<u>25</u>	<u>שער שלישי: לפעמים אני / לפעמים אתה / כה זקוקים לנחמה</u>
	לא רק העצב שלי / אורית רוזנבליט
<u>27</u>	<u>בית שערים / דליה שחם</u>
<u>28</u>	<u>שלושים ויום / אמנון ריבק</u>
<u>29</u>	<u>שיר געגוע / אסנת אלדר</u>

עורכות: אסנת אלדר ודנה שרון
עיצוב: סטודיו קורץ

© כל הזכויות שמורות למחברים ולמחברות 2019
הזכויות ליצירות הספרותיות שמורות למחברים, להוצאות הספרים ולאקו"ם

שבהיכל ה' אלא חיי החברה יהיו זירת התגלותה של מלכות ה'.

3. ליווי כהלואה המצילה

בבלי בבא בתרא י' ע"א - נוסח עין יעקב אות יג' - יד' תנניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי, כל צדקה וחסד שישאל עושים בעולם הזה, שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים, שנאמר, (ירמיה טז) "כה אמר ה', אל תבא בית מרוח, ואל תלך לספוד, ואל תנוד להם, כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה', את החסד ואת הרחמים". "חסד" זו גמילות חסדים. "רחמים" זו צדקה. תנניא, רבי יהודה אומר, גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר, (ישעיה נז) "כה אמר ה', שמרו משפט ועשו צדקה, כי קרובה ישועתי לבא, וצדקתי להגלות". הוא היה אומר, עשרה דברים קשים נבראו בעולם. הר קשה ברזל מחתכו. ברזל קשה (אש) [אור] מפעפעו. (אש) [אור] קשה מים מכביין אותו. מים קשים עבים סובלים אותו. עבין קשים רוח מפזרתן. רוח קשה גוף סובלו. גוף קשה פחד שוכרו. פחד קשה יין מפיגו. יין קשה שינה מפכחתו, ומיתה קשה מכולם. וצדקה מצלת מן המיתה, שנאמר, (משלי י) "וצדקה תציל ממוות":

.... אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב, (משלי יט) "מלוה ה' חונן דל"? אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כבבכול "עבד לזה לאיש מלוה":

מעשה שאדם עושה נזקק לזכותו ומלווה אותו במאזן חייו, עשיית צדק עם הזולת מעידה על האדם כחי ועל כך נאמר ש'צדקה תציל ממות', האדם שנמנע מלעזור ייחשב במת.

4. ליווי כנוכחות שהייתה מצילה

על הפסוק מספר דברים (כא, ז') בפרשת מציאת מת ולא נודע מי היכהו, על תושבי העיר לקיים טקס ובסיכומו - "וענו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו" מסבירה המשנה (סוטה פ"ט מ"ו): "זקני אותה העיר רחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה, ואומרים, (שם) ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו. וכי על דעתנו עלתה, שזקני בית דין שופכי דמים הן, אלא שלא בא לידינו ופטרונוהו בלא מזון, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה..."

לאה, כי בלידה זו קניתי את אהבתו.

ממדרש השם 'לוי' על שם תפקידו (בראשית רבתי פרשת ויצא כט', לד'), עולה כי שבט לוי נבחר על מנת להורות את התורה לבני ישראל וללוות את אחיהם בדרכיה.

2. הלואה - ליווי כערבות

"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך: אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו. כי הוא כסותו לבדה הוא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי תנון אני" (שמות פרק כב, כד' - כו').

אדם המלווה כסף לרעהו אינו הופך בכך למלווה, ובכל זאת, עצם מתן ההלוואה יוצר קשר מכביד, אולי אף מאיים, של ליווי כפוי, הלווה 'אסיר תודה/הלואה'. ההלוואה גורמת ללווה להיות משועבד למלווה ועלולה גם להביא לכך שהמלווה יתנהג כנושה. מכאן נובעת האזהרה האוסרת על המלווה לנהוג כנושה והדרישה להבין למצוקתו של הלווה. כאשר הלווה לא ימלא חובתו זו תעלה זעקתו של העני השמיימה ותפקיד הליווי יעבור ישירות לטיפולו של האל.

במערכת היחסים הנוצרת בין העני לאל, ממלא האל תפקיד של ערב. כל חתימה על ערבות בנקאית יוצרת בעצם קשר של ליווי. לכאורה, מדובר בחתימה בלבד, אך למעשה מדובר ביחסי גומלין בהם הופך הערב שותף באחריות לגורלו של הלווה. מעתה, הערב שותף לדאגה שהלווה ימצא לעצמו פרנסה. שהרי אם לא ימצא - יידרש הערב לפרוע את ההלוואה.

רש"ר הירש מסביר 'לווה' הוא בעיקר להימשך ולהיספח אחרי זולתו להתחבר אליו, באופן שהתחברות זו תקדם את שלומו וטובתו. ההתחברות והשותפות אינם כדי לקפח את עצמאותו של הזולת אלא על מנת שהשני יפיק ממנה תועלת. ולכן אתה תלווה לעני ובעשותך כן תהפוך אותו ל'עמי'.

'העני עמך', הווה אומר, העני הקשור עמך בקשרי לאום והזקוק לסיועך, ייצג כלפיך את 'עמי'. מצוות ההלוואה היא פרי הייעוד של העם, חברת בני עם אחד המעצבים את יחסיהם ההדדיים תחת שלטון תורת ה', ולא העבודה

פתח לנו שעד

ולכאורה עסקנו בשלנו / בלי לבקש גדולות ונצורות

"משהו שמשאיר משהו"

מחשבות על לוויה, הלואה וליווי

שלמה פוקס

ניצני הכתיבה התחילו בעקבות הוראה בקולג' עם ד"ר

דפנה מיתר תשס"ו-ז'

בשירו 'הצייר מצייר' כותב נתן זך:

הצייר מצייר, הסופר מספר, הפסל מפסל

אך המשורר אינו שר,

הוא הר בצדי הדרך,

או עץ או ריח,

משהו בורח,

או כבר לא, מה שהיה

ולא יחזור, כמו עונות השנה,

החום, הקור, הקרח והצחוק

של הלב, כאשר הוא אוהב,

או מים, משהו רחב, בלתי מובן

כמו רוח, או אוניה, או שיר,

משהו שמשאיר משהו.

מתוך: שירים שונים, הקיבוץ המאוחד תשל"ד

התלמוד מפתח ומגדיר את סדרי הליווי (ב' סוטה מו' ע"ב, נוסח 'עין יעקב אות קיז') ודורש על חשיבות ומשמעות הליווי: ”תנניא, הִיָּה רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר, כּוּפִין לַלְוִיָּהּ, שֶׁשֶּׁכֶּר לְוִיָּה אֵין לָהּ שְׁעִיר, דְּכִתִּיב, (שופטים א) ״וַיֵּרְאוּ הַשְּׁמֶרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, הֲרֵאנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר, וְעֲשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד״. וכתיב, (שם) ״וַיֵּרָאם אֶת מְבוֹא הָעִיר״. ומה חֶסֶד עָשׂו עִמּוֹ? שָׂכַל אוֹתָהּ הָעִיר הִרְגוּ לָפִי חָרֵב, וְאֵת הָאִישׁ וְאֵת מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלְחוּ, (שנאמר), (שופטים א) ״וַיִּלְךָ הָאִישׁ אַרְץ הַחַתִּים וַיָּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוֹ״. ...

והלא דְּבָרִים קָל – וְחָמֵר, ומה כְּנַעֲנִי זֶה שְׁלֹא הָלַךְ בְּרַגְלָיו, וְלֹא דִבֵּר בִּפִּיו, גֵּרֵם הַצֵּלָה לוֹ וּלְיָרְעוּ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, מִי שְׁעוֹשֶׂה לְוִיָּה בְּרַגְלָיו, לֹא כָּל – שָׂכָן?

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי, הִיָּה מֵהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְאֵין לוֹ לְוִיָּה, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שְׁנֵאָמַר, (משלי א) ”כִּי לְוִית חַן הֵם לְרֹאשֶׁךָ, וְעֲנָקִים לְגִדְרֹתֶיךָ״.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי, בְּשִׁבִּיל אֲרָבַע פְּסִיעוֹת שְׁלוֹהוּ פְּרַעָה לְאַבְרָהָם, נִשְׁתַּעֲבַד בְּבָנָיו אֲרָבַע מֵאוֹת שָׁנָה.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַבִּי, כָּל הַמְּלוֹה אֶת חֲבֵרוֹ אָפִילוֹ אֲרָבַע מֵאוֹת בָּעִיר, אֵינוֹ נֹזֵק.

....אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוֹם רַבִּי מֵאִיר, כָּל שְׂאִינוּ מְלוֹה, כְּאֵלוֹ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שְׂאֵלְמָלָא לוֹוְהוּ אֲנָשִׁי יֵרִיחוֹ לְאַלְיָשָׁע, לֹא גֵרָה דְּבַיִם בְּתֵינּוּקוֹת, שְׁנֵאָמַר, (מ"ב ב) ”וַיַּעַל מֶשֶׁשׁ בֵּית – אֵל, וְהוּא עָלָה בַּדֶּרֶךְ, וַנִּגְעִרִם קִטְנִים יֵצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְסוּ – בּוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ, עֲלֵה קִרְחַ עֲלֵה קִרְחַ”...

ולִימוּד נוסף מאותו פסוק ללווית המת - ליווי כהצהרה - על המנהג הידוע של רחיצת ידיים ביציאה מבית הקברות בתום הלוויות המת, כותב בעל ההלכה 'אבודרהם' (ברכת המזון לאבל, ספרד, מאה יד'): ”ומה שרוחצין ידיהם כשבאים מבית המת או מבית הקברות - אפשר הוא משום נקיות.

ויש אומרים שהוא לרמוז למה שנאמר: ”ידינו לא שפכו את הדם הזה”, כלומר, שידינו נקיות ממיתתו, כי לא הרגנוהו, כי בחטאו מת”.

5. ליווי כהגנה

בתפילת ערבית בערב שבת נוהגים לומר 'ויכולו' בתפילת ערבית ובבית לפני הקידוש שרים: ”שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם מְלֶאכִי

הַשָּׁרֵת מְלֶאכִי עֲלֵיוֹן. מְמַלֵּךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא” על כך אומר התלמוד (ב' שבת קיט' ע"ב, נוסח 'עין יעקב' אות פח'): ”דְּאָמַר רַב הַמְּנוּנָא, כָּל הַמִּתְפַּלֵּל בְּעָרֵב שַׁבָּת, וְאָמַר ״וַיְכַלּוּ״, מַעֲלָה עֲלָיו הַפְּתוּב כְּאִילוֹ נַעֲשֶׂה שׁוֹתֵף לַהֲקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, שְׁנֵאָמַר, (בראשית א) ״וַיְכַלּוּ״, אֵל תִּקְרִי ״וַיְכַּלּוּ״, אֵלָא, ״וַיְכַלּוּ”....

אָמַר רַב חֲסֵדָא, אָמַר מִר עוֹקְבָא, כָּל הַמִּתְפַּלֵּל בְּעָרֵב שַׁבָּת, וְאָמַר, ״וַיְכַלּוּ״, שְׁנֵי מְלֶאכִי הַשָּׁרֵת מְלוּיִן לוֹ לְאֹדָם, וּמִנִּיחִין יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ, וְאֹמְרִים לוֹ, (ישעיה ו) ”וְסָר עֲוֹנְךָ וְחֲטָאתְךָ תְּכוּפֶר״. תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, שְׁנֵי מְלֶאכִי הַשָּׁרֵת מְלוּיִן לוֹ לְאֹדָם בְּעָרֵב שַׁבָּת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵיתוֹ, אֶחָד טוֹב, וְאֶחָד רָע. וּכְשֶׁבֶא לְבֵיתוֹ, וּמַצֵּא נֵר דְּלוּק, וְשִׁלְחַן עָרוּךְ, וּמִטָּתוֹ מוּצַעַת, מְלֶאךְ טוֹב אֹמֵר, יְהִי רָצוֹן שְׁתֵּהא לְשַׁבָּת אַחֲרֵת כָּךְ. וּמְלֶאךְ רָע עוֹנָה אָמֵן בְּעַל כְּרַחוּ. וְאִם לֹאוּ מְלֶאךְ רָע אֹמֵר, יְהִי רָצוֹן שְׁתֵּהא לְשַׁבָּת אַחֲרֵת כָּךְ, וּמְלֶאךְ טוֹב עוֹנָה אָמֵן בְּעַל כְּרַחוּ.

רש"י על הגמרא (שבת כד' ע"ב) מסביר את המנהג של הוספת מעין חזרת הש"ץ בתפילת ערב שבת מיד לאחר אמירת 'ויכולו': ”שליח ציבור היורד ערבית” - כלומר, המתפלל ברכת מעין שבע 'קונה שמים וארץ מגן אבות בדברו' עושה זאת, ”משום סכנה”.

מסביר רש"י: משום מזיקין, שלא היו בתי כנסיות שלהן בישוב, וכל שאר לילי החול היו עסוקין במלאכתן, ובגמון מלאכתן מתפללין ערבית בביתן, ולא היו באין בבית הכנסת. אבל לילי שבת באין בבית הכנסת, וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהין לאחר תפלה, לכך האריכו תפלת הצבור”.

ומסורת מבית מדרשו של רש"י מסבירה מנהג זה (מחזור ויטרי סימן קה'): ”העתקתי מתשובות רש"י תפילת 'מגן אבות' מפורש בשבת דמשום סכנה תיקנוה, דהא ניתנה רשות למזיקים, כדתניא: בערבי פסחים 'לא יצא אדם יחיד בלילי רביעיות ובלילי שבתות מפני שאגרת בת מחלת יוצאה ושמונה עשר רבוא מלאכי חבלה עמה וכל אחד יש לו רשות לחבל. ואפילו בדרי בתראי דגזר עלה אב"י שלא תעבור ביישוב לעולם איכא סכנת נפשות מן המתים שמוצאים מנוחה בו בלילה [כלומר, אפילו בדורות המאוחרים לאב"י, שגזר על כוחות המשחית לבל

ייפגעו בבני אדם, בכל זאת צריך לחשוש]. ודרכן לבא לבית הכנסת תוך י"ב חדש. וחשו רבנן שמא בתר דנפקי ציבורא איכא מאן דלא צלי בהדי ציבורא ויתפלל יחידי ויסתכן. עמדו ותקנו לשליח ציבור ברכה אחת מעין ז'.” תקנה זו של החכמים נובעת, אם כן, מהחשש שלאחר סיום תפילת הציבור יהיה מי שיבוא להתפלל, ימצא עצמו לבד בבית הכנסת ויותקף על-ידי מזיקים. חשש זה מבני לוויה בלתי רצויים הביא לתוספת קטע בתפילה שמטרתו להבטיח שהמתפללים כולם ”יחזרו הביתה בשלום”, מְלוּוִים איש את רעהו ומלואים על ידי המלאכים.

6. ליווי כשותפות גורל - על החובה להשתתף בצרת הקהילה.

”תִּנּוּ רַבָּנָן, בְּזִמְנֵי שִׁישְׁרָאֵל שְׂרוּיִן בְּצַעַר, וּפְרַשׁ אֶחָד מֵהֶם, בָּאִים שְׁנֵי מְלֶאכִי הַשָּׁרֵת, שְׁמַלּוּיִן לוֹ לְאֹדָם, וּמִנִּיחִין לוֹ יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ, וְאֹמְרִים, פְּלוּנִי זֶה שֶׁפָּרַשׁ מִן הַצָּבוּר, אֵל יִרְאֶה בְּנַחֲמַת צָבוּר.

תַּנְיָא אִידֶךָ, בְּזִמְנֵי שֶׁהַצָּבוּר שְׂרוּי בְּצַעַר, אֵל יֹאמַר אֹדָם, אַלְךָ לְבֵיתִי וְאֶכֶּל וְאַשְׁתֵּהּ, וְשְׁלוֹם עֲלֶיךָ נַפְשִׁי. וְאִם עוֹשֶׂה כֵּן, עֲלָיו הַפְּתוּב אֹמֵר, (ישעיה כב) ”וְהִנֵּה שִׁשּׁוֹן וְשִׁמְחָה, הִרְגַּ בְּקָר וְשָׁחַט צֹאן, אֶכֶּל בִּשָּׂר וְשֵׁתוֹת יַיִן, אֶכּוֹל וְשֵׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת״. מה כְּתִיב בַּתְּרִיָּה? ”וַנִּגְלָה בְּאַזְנֵי ה’ צְבָאוֹת אִם יִכְפֹּר הָעוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תִּמָּתוּן״. עַד כָּאֵן מִדַּת בִּינּוּנִים. אֲבָל בְּמִדַּת רְשָׁעִים מַה כְּתִיב? (שם נו) ”אֲתֵי אֶקְחָה יַיִן וְנִסְבָּאָה שִׁכָּר” וגו'. מה כְּתִיב בַּתְּרִיָּה? (שם נז) ”הַצַּדִּיק אֶבְדַּ וְאֵין אִישׁ שָׁם עַל לֵב וְגו', כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק”. אֵלָּא יַצַּעַר אֹדָם עִם הַצָּבוּר, שְׂכָן מַצִּינוּ בְּמִשָּׁה רַבְּנוּ, שֶׁצַּעַר עֲצָמוֹ עִם הַצָּבוּר, שְׁנֵאָמַר, (שמות יז) ”וַיִּדִּי מִשָּׁה כְּבָדִּים, וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיִּשְׁיִמוּ תַּחְתָּיו, וַיָּשָׁב עָלֶיהָ”. וְכִי לֹא הִיָּה לוֹ לְמִשָּׁה כָּר אֶחָד, אוֹ כֶּסֶת אַחַת לַיִּשָּׁב עָלֶיהָ? אֵלָּא כָךְ אָמַר מִשָּׁה, הוֹאִיל וַיִּשְׁרָאֵל שְׂרוּיִן בְּצַעַר, אֵף אֲנִי אֶהְיֶה עִמָּהֶם בְּצַעַר. וְכָל הַמַּצַּעַר עֲצָמוֹ עִם הַצָּבוּר זוֹכָה וְרוֹאֶה בְּנַחֲמַת צָבוּר.

וְשִׁמָּא יֹאמַר אֹדָם, מִי מַעִיד בִּי?

אֲבָנֵי בֵיתוֹ שֶׁל אֹדָם וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אֹדָם מַעֲיִדִין בּוֹ, שְׁנֵאָמַר, (חבקוק ב) ”כִּי אֶבֶן מִקֵּיר תִּזְעַק, וְכַפִּיס מֵעַץ יַעֲנֶנָּה”. דְּבִי רַבִּי שִׁילָא אָמְרִי, שְׁנֵי מְלֶאכִי הַשָּׁרֵת מְמַלּוּיִן לוֹ לְאֹדָם, הֵם מַעֲיִדִין עָלָיו, שְׁנֵאָמַר, (תהלים צא) ”כִּי מְלֶאכִיו יַעֲוֶה לָךְ”.

עט רצון /// גליון מס' 6

רַבִּי חֲדָקָא אֹמֵר, נִשְׁמַתּוּ שֶׁל אֹדָם הִיא מַעֲיָדָה עָלָיו, שְׁנֵאָמַר, (מיכה ז) ”מִשְׁכָּבָת חִיקֶךָ שְׁמֹר פֶּתְחֵי פִיךָ”.

וַיִּשׁ אֹמְרִים, אֲבָרְיוֹ שֶׁל אֹדָם מַעֲיָדִים בּוֹ, שְׁנֵאָמַר, (ישעיה מג) ”אַתָּם עַדִּי נֹאֵם ה'”.

ובִּיטּוּי נוסף לִ'ברית גורל' – ליווי 'רות' על ידי נעמי – רות א' – (טז) וּתְאָמַר רות אֵל תַּפְּגָעִי כִּי לְעֻזְבֶּךָ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֶיךָ כִּי אֵל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלָיְךָ וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֵלַיִן עִמָּךְ עִמִּי וְאַלֶּהֶיךָ אֱלֹהֵי:

(יז) בְּאֲשֶׁר תִּמּוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקְבֹּר כִּיָּה יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכִי יִסִּיף כִּי הַמּוֹת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶיךָ:

נעמי מקבלת את ההצהרה - באשר תלכי אלך ובאשר תלוני אלִין וצועדת עם רות אל הלא נודע.

7.ליווי הצל - כצל עובר - הרואה ואינו נראה תהלים פרק קמז', ד': ”אֹדָם לַהֲבֵל דָּמָה יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר”. 'צל עובר' כהגדרת קיומו של האדם בעולם, כל אדם הרי הוא כגר.

בראשית רבה, פרשה צו', ב' - 'ויקברו ימי ישראל למות", כתיב (תהלים לט) ”כִּי גֵר אֲנִכִּי עִמָּךְ תּוֹשֵׁב” וגו', (דברי הימים א כט) ”כִּי גֵרִים אֲנַחֲנוּ לִפְנֵיךְ כצל ימינו על הארץ ואין מקוה”, והלואי כצלו של כותל או כצלו של אילן אלא כצלו של עוף בשעה שהוא עף דכתיב (תהלים קמז) ”כצל עובר”.

מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מס' דנזיקין פרשה יח': ”וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים”. ...נאמר בישראל שמירה, שנאמר (תהלים קכא ד) ”הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל”, ונאמר בגרים שמירה, שנאמר (תהלים קמו ט) ”ה' שומר את גרים”; אברהם קרא עצמו גר, שנאמר (בראשית כג ד) ”גר ותושב אנכי עמכם”; דוד קרא עצמו גר, שנאמר (תהלים קיט יט) ”גר אנכי בארץ”, ואומר (דברי הימים א' כט טו) ”כִּי גֵרִים אֲנַחֲנוּ לִפְנֵיךְ ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה”, ואומר (תהלים לט יג) ”כִּי גֵר אֲנִכִּי עִמָּךְ תּוֹשֵׁב כְּכֹל אֲבוֹתִי”. ...

המשך בעמוד הבא

שער ראשון

מי שחוזה את בערת הקיץ / ליבו לבית /

ופני הנוף ראי לחרדותיו

הַאֲנֶרֶת אֶל פְּאוּלוֹס

תומר דינה ונטורה

אַחֲרֵי רִבַּע שָׁעָה נְשִׁימָה הִסְתַּמְכְּלָה לִי עֶמֶק בְּעֵינַיִם

שׁוֹשְׁנָה הַבִּינָה שְׁאַנִּי כָּאֵן

כִּי אֲנִי צָרִיף בְּרָכָה

אֲזִי הִיא לְקַחָה נְשִׁימָה הִסְתַּמְכְּלָה לִי עֶמֶק בְּעֵינַיִם
וְאֶמְרָה "אֲנִי מְבַרְכֶּת אוֹתָךְ"

עִיר נֶשֶׁל קִיץ

לָמָּה אַתָּה צְרִיכָה שְׁטֵר, שׁוֹשְׁנָה?

כְּדִי לְהַגִּיעַ הֵכִי רְחוֹק מְכָאֵן

אֲנִי חִיבָת לְהַמְשִׁיךְ לְלֶכֶת

מָמָה אַתָּה בּוֹרַחַת, שׁוֹשְׁנָה?

מְכַל הַמְּכַוְנִיּוֹת וְהַכְּסָף

וְלִהְיוֹת נְחֻמָּדָה

הֵייתִי אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל עוֹרֶף דִּין אֶבֶל

וְתִרְתִּי עַל זֶה לִפְנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה

בְּשֵׁם כָּל הַנָּשִׁים

וְהָאֲרָגוֹנִים

שֶׁלְמַעֲנֹן

נִהַר אֶרֶץ יָרֵם מֵאֲזַמְּחֻצְרוֹ שֶׁלְבַעֲלָה

וְשְׁנֵי הַזְּקֵנִים לִפְעָמִים עוֹד מְצִיצִים וּמְחַפְּשִׁים אוֹתָהּ

אֶבֶל הֵם לֹא יוֹדְעִים שֶׁעַכְשָׁיו הִיא כְּבֵר בְּגִילָם

וְהִיא מְתַקְלַחַת בְּכָל בִּקְרָה

בְּכִיּוֹר שְׁבוֹר שֶׁל מְסַעֲדָה

מִזְזָדָה טוֹרְקִיז

שְׁעָר בְּלוֹנֵד לָבֵן אֲסוּף בְּגוּמְיָה

אֲנִי אֶתְּנֶן לָךְ אֶת הַשְּׁטֵר, שׁוֹשְׁנָה

אֲבָל תִּתְּנִי לִי מִשְׁהוּ בְּתִמְרוֹהָ

לִיפְסָטִיק וְרֹד כְּהָה קֶצֶת יֵשׁוּ, שׁוֹשְׁנָה

בְּרִחוּב צָהָב בְּעִיר נֶשֶׁל קִיץ

וְכִשְׁהִיא פְּתָאוֹם הִתְלַהֲבָה

אֲנִי מוֹכֵן לְהִשָּׁבַע שְׁרָאִיתִי מְסַבִּיבָה

מְרַצֶּדֶת בְּשִׂיא יוֹפְיָה

בְּרָכָה שֶׁל מִים

רְצִיתִי לוֹמַר לָךְ מֵר פְּאוּלוֹס הֵיקֵר

שֶׁצִּדְקָתָהּ אֲבָל בְּדָבָר אֶחָד תִּהְיֶה בְּטוֹחַ

הַדְּבָר בְּאֶדְוֹן לִפְעָמִים מְקַבֵּל רַק אֶת הַגּוֹף

וְהַדְּבָר בְּשׁוֹשְׁנָה

אֲנִי אוֹמֵר לָךְ בְּוַדָּאָה

מְקַבֵּל אֶת הָרוּחַ

שֶׁתִּמְשִׁיךְ לְלֶכֶת תִּמְיֵד וְתִתְקַדֵּם

בְּשֵׁם כָּל הַנָּשִׁים וְהָאֲרָגוֹנִים שֶׁלְמַעֲנֹן

וְהִיא בְּאֶמֶת נִשְׁאַה הַרְחֵק

וְאֲנִי לֹא יוֹדֵעַ לָאֵן

וְמָה יִהְיֶה אֶתָּה

אֲבָל הִיא כָּל כֶּף הֵיטָה כָּאֵן לַרְגַע

וְאֲנִי כָּל כֶּף הֵייתִי צָרִיף אוֹתָהּ

‘צל עובר’ כליווי - קול שני

סוד הקנון,

שים לב להתפתחות הקנון בשלושה קולות

קול ראשון מתחיל, והשני

רודף אחריו בלי הפוגות,

השלישי אף רץ נחפז,

לתפוש את שתי הארנבות.

קנון אנגלי, מילים: מנשה רבינא

לכל אדם יש את הצל הנלווה, היצר - ובלשונו של ש"י
עגנון ב'אורח נטה ללון' (מהדורת תשנ"ח, פרק 38 עמ'
159) "...בירכתי את רחל בברכת מזל טוב והטיתי את עיני
לצדדין ואמרתי לו לשכני (זה ששוכן עמי) כבר התניתי
עמל שלא תתגרה בי בנשואות. אם אתה מקיים את
התנאי מוטב, ואם לאו לא אתבונן אפילו על בתולה.
נתיירא אותו כסיל שמא אקיים את דברי והעביר פניה
של רחל ממני."

מעין סיכום,

לעיתים עיקרו של הליווי הוא הוראה, במובן זה שאנשים
מלווים את בני משפחתם, חבריהם, תלמידיהם בלימוד.
פעמים אחרות מתבטא הליווי בנוכחות פיזית: אדם
מלווה אדם אחר עד לפתח ביתו, עירו, או ד' אמותיו וכן
בא ללוות את המת בלווייתו. מן הליווי הפיזי אנו מסיקים
גם שיחה ושיתוף. תוך כדי ליווי, אפשר שנלמד טוב יותר
למה זקוק האדם, כפי שיעיד הוא על עצמו. מן המקורות
העוסקים בעגלה ערופה למדנו גם שליווי המת מעוררת
את השאלה, את התהייה, האם עשינו את המיטב ללוות
אותו אדם בחייו והאם יש לנו חלק במותו.

לעיתים הליווי במהותו הוא ליווי רוחני, הצהרה: עמך
אני בצרתך. הצהרה זו יוצרת שיח הממשיך ומהדהד
בלב אדם ונוטע בו תקווה או מקנה לו את היכולת, את
האומץ, להישאר לבד ברגעי אמת, ברגעי משבר, כאשר
נדמה שנשאר ברשותו רק מעט: 'משהו שמשאיר משהו',
כלשונו של נתן זך.

שיר החוט למחט / יהודה עמיחי

כמה עמלתי עד שלך חוברתי -

יחדו עכשו, אל ייעודך נקשרתי.

בה במידה שאתקצר,

עושה את, את דרכך יותר מהר.

בסוף, בכול זאת תנתקי, אני נשאר

בתוך גורל של בד גדול זר.

לנצח שם אהיה כלוא, נואש,

ואת, - אל חוט אחר, אל בד חדש.

(מתוך ספרו שירים 1962 - 1948 תשל"ז)

ולעיתים נקח על עצמנו את הסיכון שבליוי המוצלח, זה
שהמלווה בו ממשיך הלאה, ואילו המלווה נשאר בתוך
גורל של בד גדול זר, בודד, מרוקן, מוכן להיטען שוב
בכוחות לקראת ליווי חדש שיקרה בדרכו.

מהיחיד המלווה במודע היה עלינו לעבור לתפקידה של
הקבוצה כמלווה, שהרי עצם החברות בקבוצה, בקהילה,
יוצרת תהליך של שלימות-שלום ובה תמיכה וליווי. כמו
בהרבה מצבים, ואידך זיל גמור!

ליווי רבני- רוחני

נעמה קלמן

סכנה הרובצת לפתחו של כל שם תואר עברי בו משובץ השורש "רוח" היא הפיכתו למעורפל. באנגלית, לעומת זאת, המקצוע "CHAPLAINCY", שהתפתח לפני מאה שנים ויותר, מאד מובן. במלחמת האזרחים במאה ה-19 כאשר בני אותו העם נלחמו זה בזה ונהרגו בשדה קרב סמוך לבית, כמרים נוצרים נשלחו ללוות חיילים גוססים. הם קיימו אתם את טקסי ה"ווידוי" וגם קברו אותם במקום מותם. וכך נוצר תפקיד של Army Chaplain. עד עצם היום הזה בעלי תפקיד אלו משרתים חיילים ומשפחותיהם בכל העולם. בין הצילומים המרגשים ביותר עם ניצחון כוחות הברית על הנאצים, ישנן תמונות של chaplains יהודים מגיעים למחנות הריכוז, מגלים את ניצולי השואה ומטפלים בהם. עבור אותם אסירים/ניצולים היו הרבנים שהגיעו במדי הצבא המשחרר למבשרי הישועה.

באותו זמן התחילה כניסה של בעלי מקצוע זה (כמרים ורבנים) לבתי החולים. תפקידם היה ללוות חולים ולהציע מזור נפשי. כשנרשמים לאשפוז בבית חולים בארה"ב שואלים את המטופלים אם הם מעוניינים בליווי דתי, ואם כן מאיזה דת.

אצלנו בישראל כמובן הסיפור אחר.

עד לפני כ-20 שנה, רבנים בבתי חולים היו משגיחי כשרות והלכה, אפילו לא ניגשו אל החולים. הדבר התחיל להשתנות לאחר רצח רבין והאינתיפאדה השניה, החזית הצברית הקשוחה התחילה להיסדק. נוצרה נכונות ציבורית וחברתית לקבלת סוג חדש של תמיכה ועזרה. כמעט במקביל ובעזרה של פדרציית ניו יורק, נוצרו כמה תכניות לליווי רוחני בישראל. בבית חולים שערי צדק, רופא אונקולוגי בכיר חזר מהתמחות בארה"ב שבה גילה את התחום. בשיתוף רב צעיר בוגר מכון שכטר, יזמו תכנית הכשרה וליווי רוחני. בקולג', בעידוד של העמיתים שלנו בניו יורק ולוס אנג'לס הרב פרופ' ביל קאטר והרבה ננסי

ויינר, ייסדנו את מרכז בלאושטיין לליווי רוחני בירושלים. תכנית לליווי ורוחני הוקמה גם בבתי החולים רמב"ם והרצוג.

במשך הזמן כמה מתכניות הכשרה יצאו לפועל וכעת ישנם בתי חולים ישראלים שבהם אפשר למצוא "מלווה רוחני", חלקם רבנים אך רובם לא. בקולג', במחשבה משותפת עם רוחמה וייס, ראשת מרכז בלאושטיין, הערכנו שהליווי הרוחני בבתי החולים עוד בחיתוליו ויעבור זמן רב עד שיתקבע לכמזור אפשרי, משום כך בחרנו להציע תכניות השתלמות לאנשים שכבר עובדים במקצוע ולא להכשיר למקצוע חדש שאולי יתרומם ואולי לא. אנו פונים אל רבות, רופאים, אחיות, עו"סים, מחנכים וכו' אנו מאמינים שהליווי הרוחני הוא הקניית סט של כלים שאיתם ניתן לתמוך, להעשיר, להקשיב וללוות בני אדם במעברי החיים, בזמן של מחלה ובזמן של ריפוי, ואפילו בזמן של שמחה. דרך ההקשבה, לימוד שירה, הובלת טקס או תפילה, יצירה משותפת ועוד המלווה הרוחנית יכולה לתת המון כח, תקווה והשראה למטופל ולמשפחותיהם.

אבל איפה הממד הרבני? האם לרב או לרבה מביאים איתם דבר מה נוסף? אני מאמינה שכן. בשבילי הרגע שהבנתי את ה"דבר" שאני מביאה לתחום היה שבאתי לבקר חברה שבעלה היה על ערש דווי, הוא צף בין החיים ומוות וחברתי קיוותה שהוא יחזיק מעמד. עמדנו ליד חדרו, רופאה הגיעה, בגמגום רב אמרה לה שאין כבר מה לעשות וקצת התנצלה והודיעה שהמשמרת שלה נגמרה. ואז הגיעה אחות ולקחה את היד של חברתי ולא אמרה הרבה וגם הלכה. הבנתי באותו רגע שהצוות הרפואי הביע את התסכול והצער שהם "נכשלו", בעלה עומד למות. כעת נוצר מקום לליווי רבני. המלווה חייב לטפל באלו שהם נשאים בחיים. עם ידיים רועדות תפסתי את חברתי ואמרתי לה בשקט "לכי ותיפרדי ממנו עכשיו", בכעס היא אמרה: לכי את! יצאתי עם לב כבד אך עם תחושה שהיא תודה לי בהמשך. ואכן כעבור כמה שעות היא צלצלה לספר לי שבן הזוג נפטר והיו לה כמה שעות חשובות, יפות ומשמעותיות איתו...היא הודתה לי. לולא

הליווי הרוחני שהצעתי, החברה שלי הייתה נואשת כמו הצוות הרפואי. הזמן שהיה לה להיפרד נתן לה הרבה כח ונחמה. וזו בדיוק תפקידנו כמלווים רוחניים, לצקת משמעות בתוך הכאב, האובדן או הכאוס הרגשי. כמה שעות אחר כך יכולתי לעזור לה להתחיל לארגן את הלוויה והשלושים.

השילוב של הליווי של המשפחה וגם עיצוב הטקס הוא התוספת הרבנית שאנו מביאים לקשרים האלו. על אחת כמה וכמה רבני קהילה. רב קהילה אמור להוביל את חברי קהילה לסייע לאבלים בזמן השבעה. לרוב, למשפחות חילוניות אין את רשת הביטחון הזאת, ולנו יש תפקיד חשוב לסייע למשפחה האבלה, אם היא מעוניינת. בלוויה עצמה, הנוכחות והיציבות שלנו להכיל ולהנחות נותנות לאבלים סדר וביטחון. כשאנו מוסיפים קטעי תפילה או תורה או כל טקסט יהודי או שיר מתאים אנו קושרים את האדם לרצף הנצחי של החיים.

הליווי הרבני מוסיף לתהליך ממד של קדושה ושל קהילה. אנו מייצגים את הסיפור היהודי שהתחיל לפנינו וימשך אחרינו. אנו קשורים לדורות עברו להווה ולעתיד. אין לנו תשובות או הסברים לתת אדם העומד מולנו בנוגע למשברים, מחלות או מוות, אך אמורה להיות לנו יכולת להקשיב ולהכיל ולהציע נחמה, חיזוק ותמיכה. להכיר בצלם האלוהי באחר ולפזר אהבה, הזדהות וכבוד. אלה הם הכלים שיעזרו למלווה הרבני לסייע ואף לגרום להחלמה נפשית רוחנית.

There may not be a cure but there is always healing

לא תמיד יש תרופה אך תמיד יש החלמה. והכל דרך שיחה והעצמת הזולת. זה לא "שיעור" זו הדברות, זהו מפגש מעמיק.

ברגעי שמחה של טקסי חיים או מעברים טבעיים אך מאתגרים בחיים עלינו להציע מכלול של טקסטים, שירה, תפילות וכד' גם כאן הקשר לעבר-הווה-עתיד נותן המון. בכל טקס נישואין הליווי הרבני אורג סיפור של בני הזוג עם המשפחה והקהילה ועם המורשת היהודית. זה הערך המוסף של העשייה שלנו.

השיר של זלדה מסכם בעיניי את התפקיד של הליווי הרוחני: הפליאה מדברים פשוטים שאינם מובנים, רצון לתת אור בחושך, תקווה ברגעים של ייאוש, ויצירת תחושה של בית.

בְּבִקְרֵי הַיְּהוּדִי:
לֹא יָשׁוּב עוֹד קָסָם הַחַיִּים
לֹא יָשׁוּב.
פְּתָאֵם בְּבִיתִי הַשְּׁמֶשׁ
יֵשׁוּת חַיָּה לִי
וְהַשְׁלָחַן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם
זָהָב
וְהַפֶּרֶח אֲשֶׁר עַל הַשְׁלָחַן וְהַסְּפָלִים
זָהָב
וְמָה הָיָה לְעֶצֶב
גַּם בְּעֶצֶב נֶגְהָ.

לשחק בצעצועים של אלהים

רוחמה וייס

יקרות ויקרים לי, אני שמחה על הבחירה להקדיש את הגיליון של עט הדעת לסוגיית הלווי. מכל ענפי הליווי של 'מרכז בלאושטיין' אני בוחרת לייחד את דבריי לכתובה (מעט שירית) על ליווי רוחני בעזרת טקסטים. בדברים אלה אני מנסה לבטא מעט מכוח החיים שנותנת לי התכנית 'סוגיות חיים - ביבליותרפיה תלמודית' עם סיומו של המחזור העשירי בחייה.

מתי נולדה בלבי התכנית 'סוגיות חיים'

כנראה במדבר ימי התיכון, כשפגשתי את השירים של יהודה עמיחי והם הצילו את נשמתי (זו לא מליצה). אל מגמת הספרות בבית הספר האורתודוקסי בו למדתי, השכילה המורה להגניב חוברת דקה ובה כמה שירים של עמיחי. את שירי החוברת אני מכירה בעל פה, הם היו באר מים חיים ובמילותיהם נאחזתי.

אלו היו רגעים של מהפך רוחני ואני מהרהרת בהם שוב ושוב. נדמה לי שמה שגרם להתעוררות החיים הוא שעמיחי לימד אותי כמה אפשרי וגם מרגש להפוך טקסטים קדושים. לקרוא כל מילה בטקסט הקאנוני, לזהות את מרחבי הפרשנות שהיא מכילה, גם אלה שנראים ברגע ראשון רחוקים ומופרכים, לבחור את הפרשנות שגורמת לי באותו רגע לנשום ולהתרגש ולאמצה אל לבי.

להצמיח פירות פרשניים

כמו בפעולת דישון האדמה, האוכל הפרשני של האתמול צריך להפוך לקומפוסט שידשן את פרשנות המחר, כי מי שלא מוכנה להפוך אוכל לזבל תמות מזיהום או מרעב. באותם ימי גילוי הבנתי שהחיים הרוחניים שלי התקיימו עד כה ללא מערכת עיכול, ונשמתי לעסה מזון רוחני שהתרוקן מחומרים מזינים.

עמיחי הציל את נשמתי בתיכון ואת מה שלמדתי ממנו אני מבקשת ליישם הפעם בטקסטים אחרים.

העוד מותר בלחש בשלומם לדרוש?

ירח / נתן אלתרמן

גַם לְמִרְאָה נוֹשֵׁן יֵשׁ רָגַע שָׁל הַלֵּדָת.

שְׁמַיִם בְּלִי צִפּוּר

זָרִים וּמִבְצָדִים.

בְּלִילָה הַסֵּהוּר מוֹל חִלּוּנָה עוֹמְדָת

עִיר טְבוּלָה בְּכָכִי הַצִּדְצָרִים.

וּבְרִאוּתָהּ כִּי דָדָךְ עוֹד צוּפָה אֶל הַלָּךְ

וְהַיָּרֵחַ

עַל כִּידוֹן הַבְּרוּשׁ

אֶתָּה אוֹמֵר- אֵלֵי, הָעוֹד יִשְׁנָם כָּל אֲלֵה?

הָעוֹד מְתָר בְּלִחַשׁ בְּשִׁלּוּמָם לְדָרֵשׁ?

מֵאַגְמִיָּהֶם הַמַּיִם נִבְטִים אֲלֵינוּ.

שׁוֹקֵט הָעֵץ

כְּאֵדָם עֲגִילִים.

לָעַד לֹא תַעֲקֹר מִמֶּנִּי, אֲלֵהֵינוּ,

תּוֹנֶת צַעֲצוּעֶיךָ הַגְּדוֹלִים.

אדם עומד מול חלונו ופוגש את הלילה העירוני הבודד והמנוכר. המשורר מבקש להציע מזור למכאובי הלילה, אך איך יכול מי שכוחו רק במילים לרפא את המציאות הפוצעת? אין בכוחו של המשורר לשכנע ציפורים לעוף בשמי הלילה, להרגיע את קולות הבכי, או לשחרר את הסהר ואת הצופה מהמאסר. המשורר לא יכול לכבות את החושך בתוכו ההלך פוסע. אז מה יכול משורר לעשות ברצותו להמתיק את הלילה?

משורר יכול לדרוש

”הָעוֹד מְתָר בְּלִחַשׁ בְּשִׁלּוּמָם לְדָרֵשׁ?” שואל אלתרמן ואני חושבת על כוחו של המשורר לצרף את חומרי המציאות המנוכרים לכדי סיפור. אין בכוחו של הדרשן לשנות את המציאות אבל הוא יכול לתת שמות למועקות ולקרוא להן: ”זרים ומבוצרים” או ”עיר טבולה בבכי הצרצרים”. מתוך נאמנות לאמת של החוויה הקשה, רוקם הדרשן

צירופים חדשים ודימויים מפתיעים. ייתכן שיש נחמה פורתא בגילוי הפן ציורי ומעורר הדמיון של המציאות, הגם שהיא קשה.

אלתרמן מבקש לדרוש, ולו בלחש, בשלומם של הבודדים; של ההלך והדרך והירח הננעץ בכידון הברוש. ולמה לדרוש בלחש? כיוון שהדרשה היא איום, היא התרסה כנגד העצב הקיומי. הדרשנים, לא נכנעים לרודנותה של אימת המציאות. על אפה וחמתה מציירים בתוכה ציורים מפתיעים.

איזו דרשה הוא רוצה ללחוש?

השרש ד.ר.ש הוא שורש עשיר במשמעויות. דרישה היא בדיקה ובירור (בראשית כה, כא-כב): *”וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לֵיהוָה לֵנֶכַח אֲשֶׁתּוֹ כִּי עָקְרָה הִוא וַיַּעֲתֵר לוֹ יְהוָה וַתֵּהָר רַבֶּקָּה אֲשֶׁתּוֹ. וַיִּתְּרָצְצוּ הַבָּנִים בְּקֶרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֶּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתֵּלֶךְ לְדָרֵשׁ אֶת ה'”*. התרוצצות העוברים ברחמה של רבקה גורמת לה לבהלה. את פשר התעלומה היא הולכת לברר, כלומר לדרוש, מאלהים.

בקרבה אל הבירור והתהיה נמצאת הדרישה, התביעה. עם צאת משפחת נוח מהתיבה מתיר להם אלהים לאכול בשר חיה, אך אוסר עליהם לאכול אחד את השני ומבהיר (בראשית ט, ה): *”מִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֲדָרֵשׁ אֶת נַפְשׁ הָאָדָם”*. הדרשה נעה בין החיפוש תמים לחיפוש תובעני וחסר פשרות, ואף לדרישת כפרה ותשלום פיצויים.

ולכן אלתרמן צריך ללחוש את דרשתו

שדרישת שלום היא גם תביעת שלום. דרשת המילים אינה רק חקירה ובירור לשוני. דרשת המילים היא שימוש במלים גם נגד כוונתן הראשונית. הדרשן דורש מאלהים לתקן את המציאות המקולקלת ההולכת אל ההעדר והסבל. השימוש היצירתי של הדרשן במילים הוא מחאה נגד המציאות, ולכן התרסה נגד אלהים.

דרשה היא גם התחייבות

עלינו לדעת שכאשר אנו דורשות בשלומה של אישה אנו לוקחות על עצמנו מחויבות גדולה. אנו לא רק מבררות מה שלומה, אנו דורשות שיהיה לה שלום. מתחייבות לפעול לשלומה.

אבל הוא מנצח את ההיסוסים של עצמו

אלתרמן שואל אם מותר, אבל לא מחכה לתשובה. הדרשן לא יכול לקבל אישור למשחקיו, הוא לא יכול אחרת, והוא עושה את הדבר היחיד שהוא יודע לעשות - משחק ב'צעצועיו הגדולים של אלהים', במילים, ובעזרתן הוא בונה מחילה שתחתור תחת כסא הכבוד של התוגה והכאב שברא אלהים בשעה שהוא בכבודו ובעצמו שיחק בצעצועיו.

זו הייתה גם החוויה של משורר תהלים

משורר תהלים ממתיק סוד עם אלהים ומספר לו: *”לוֹלִי תוֹרְתְךָ שַׁעֲשָׁעִי אֲזִי אֲבִדְתִּי בְּעִנְיִי”* (תהלים קיט, צב). יש בעולם עוני רוחני, כלכלי ורגשי. אבל, אומר-מתרים המשורר כלפי אלהים, אתה נתת לי גם מגרש משחקים מיוחד, שהרי אתה בראת את העולם במילים. גם אני, המשורר, יודע לברוא עולמות במילים. אתה נתת לי את הסבל ואת המילים, ואני אדרוש את הסבל, ואדרוש רגעי הרפיה מהסבל, בשימוש יצירתי במילים.

”תורתך - שעשועי” - אין אמירה יומרנית מזו. אין אמירה חתרנית מזו. תורתך התובענית והנוקדנית, זו המענישה ב'מות יומת', אינה אימת המוות של המשורר אלא 'שעשועי'. פסוק זה הוא דרשה והוא גם דרישה להשתמש במילים על מנת להפוך קללה אלהית לאפשרות אנושית.

לא מתייאשים מאלהים

”כְּשִׁיבֹא קֶץ הַגְּאוּלָּה אוֹמֵר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִישְׂרָאֵל: בְּנִי, אֲנִי תִמָּה מִכֶּם הַיָּאךְ הַמִּתְנַתֵּם לִי כָל אוֹתֶם הַשְּׁנִים? וְהֶם אוֹמְרִים לִפְנֵיו: רִיבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִילּוּלִי תוֹרַתְךָ שֶׁנִּתַּת לָנוּ כִּבְר אֵיבְדָנוּ הָאוֹמוֹת... לוֹלִי תוֹרַתְךָ שַׁעֲשׁוּעֵי אֲזִי אֲבִדְתִּי בְּעִנְיִי” (איכה רבה, ג)

רצונם לומר: היה מגיע לך, אלהים, שנאבד את עצמנו בין אומות העולם ונחפש מציאות טובה מזו שרקמת עבורנו, אבל אנחנו השתמשנו בנשק הסודי שהפקדת בידינו, הדרשה, ובעזרתו סיפרנו לך ולעצמנו כמה קשה מציאות החיים שלנו, ודורשנו ממך שתתקן את הדרוש תיקון. מתוך חווית המשחק אנו מתנחמים לרגע.

משחק הוא מחאה נגד הדיקטטורה של המציאות ועל כן רגעי המשחק הם רגעי החירות האנושית. איבוד היכולת

עובר להיות במרכז המבט שלי. אולי אין בכוחנו לשים אותו במרכז החברה, אך בכוחנו לראות אותו במרכז העשייה שלנו.

וכך משימת "לשים את האדם במרכז" יכולה להיות בלתי אפשרית ואף גובלת בעבודה זרה. לעומתה ראיית האדם במרכז היא משימה אפשרית וברוכה, המוטלת על כל אחד ואחד. ויותר מכולם - על אלו העוסקים בליווי. ביניהם הרבנים והרבנות.

אדם המבקש ליווי של רבה מחפש בראש ובראשונה להישמע ולהיראות. אנחנו מצויים לראות את האדם ולשמוע אותו, לשים אותו ברגע הספציפי במרכז ההווה שלנו. כי האדם שמרגיש שהוא נראה ונשמע, נפשו שמחה שמחה גדולה והוא נפתח ושואל את השאלה האמיתית שמעניינת אותו (וזו כידוע לא בהכרח שאלה איתה הוא נכנס אלינו).

אף רב היום לא יכול להרשות לעצמו להיות "הצדיק עם פרווה" - לא פוסק, לא מנהיג קהילתי, לא פעיל חברתי ולא מורה. ההלכה והידע אינם צומחים ממקום שבו הם נתפסים כגמורים ומוחלטים, תפקידם אינו מסתכם בחובה להנחילם לתלמידים החפצים לשמוע.

אם הם אינם חפצים לשמוע, הרי שאינם במוקד המבט שלנו. הם לא במרכז.

לא זאת בלבד, שהאפשרות להיפתח אל האדם ולאפשר לו מרחב מוגן להיות, מצמיחה גם פתרונות. השילוב בין ראיית הרבה לבין ראיית הפונה אליה יוצר את הרובד הבא של היהדות, ורובד חיוני להמשך קיומה של היהדות.

שונים מקרים שבהם הוכשר בשר, שלא היה אמור להיות מוכשר כדי לעזור למשפחה. בדוגמה אחרת, הרב עובדיה יוסף ז"ל מצא דרכים להתיר את היין אשר נפתח על-ידי יהודי שאינו שומר שבת. חסידות חב"ד ויתרה על הדרישה ההלכתית לנקיות הגוף לטובת הנחת תפילין ופיתחו את מסורת ה"מבצעים" במסגרתם מציעים לעוברים ושבים להניח תפילין ברחובות כדי לחבר אותם למצווה הזאת. ועוד רבות הדוגמאות לפשרות שנהגו רבנים אורתודוקסים בין ההלכה למציאות של ימינו.

אך בעניין הלהט"ב, מלבד ניסיונות הפסיקה המכילה של ארגון רבני "בית הלל", לא נעשו תהליכים כאלה כלל וכלל. תמיד מתחשק לי להצהיר: "אם באמת חשבת על השאלה הזאת במטרה להתיר, ולא הצלחת, אז זה יכול להיות מקובל" (בהתחשב בעובדה שיש את הרבנים הרפורמים שכן התיירו). אך לא כך זה קורה. הכוונה להיטיב עם האדם הפונה, במקרה הזה, פשוט לא עומדת בפני הרב הפוסק.

והיהדות מצווה עלינו לראות את האדם. פעמים רבות שמעתי על הגישה אשר דורשת "לשים את האדם במרכז". ואני לא מסכים עמה. הגישה הדתית מחייבת אותי לשים במרכז ההווה את האלוהים, והאלוהים בתורו מצווה עליי לראות את האדם קודם כל.

כחוט השני עוברת המצווה הזאת דרך התורה והלאה לספרי הנביאים והכתובים. מבריא את האדם בצלם האלוהים דרך ההתמקדות במקומם של האנשים והנשים בסיפורי המקרא שבהם פועל האל ככוח תומך אך שולי ועד מגילת אסתר שבה כל הניסים מתרחשים כביכול בזכות בני ובנות האדם.

האלוהים הוא במרכז. אבל הוא אוסר עליי להסתכל אל המרכז, אלא לצדדים. וכל המרבה הצידה - הרי זה משובח! וכשאני מסתכל על האדם שבשוליים, הוא

לראות את האדם במרכז

בנימין מיניץ

השורות הללו נכתבות בתחילת חודש יוני, המכונה חודש הגאווה. עבור רב רפורמי אשר בחר לערוך גם קידושין של זוגות גאים, חודש הגאווה הוא ניסיון גדול, שהרי גם השמרנים הדתיים בעלי העמדות המכילות את הקהילה הגאה, שוללים כל אפשרות של גישה סובלנית ומכילה כלפיה במסגרת הדת היהודית.

"לא, ברור שאי-אפשר לפגוע בזכויות הלהט"ב" - ניתן לשמוע פעמים רבות, "אבל חופה? זה הרי נוגד לגמרי את התורה!". בעלי עמדות כאלה מרגישים גאווה על סבלנותם כלפי האחר, אך הם נשארים מבוצרים בתוך אזור הנוחות שלהם- הסטרייטים, השמרניים, המיינסטרים והמקובלים בסביבתם.

ההתבצרות באזור הנוחות נקראת בשפת החסידים "צדיק עם פרווה". הדמות הציורית הזאת מתארת צדיק גמור אשר תלמוד תורה ועבודת האל שלו מושלמים ולכן נחשב כצדיק. אך צדיקותו אינה מועילה לאף אחד מלבדו. אין לו גמילות חסדים באמתחתו - המרכיב השלישי עליו עומד העולם. לכן, הוא בבחינת אדם שבוערת בו האש האלוהית, אך אינה מחממת איש מלבדו. פרווה עבה של אדישות, פחד טומאה והרצון להישאר בתוך החיים הרגילים והנוחים עוטפת אותו ומונעת ממנו את האפשרות לחמם באש הבוערת בתוכו איש מלבד עצמו. עבור אופן כזה של חיים, לא האלוהים במרכז, אלא הצדיק עצמו. כך אני חושב כשאני שומע את המבקרים את ההחלטה של מועצת הרבנים המתקדמים לחתן זוגות להט"ב. מעטים הרבנים האורתודוקסים (אם קיימים בכלל) שהתמודדו עם השאלה הזאת בכובד ראש, בכוונה אמיתית למצוא פתרון. הם בחרו להיכנע לנטיות ההומופוביות שבחברה ולהצדיק את ההומופוביה בעזרת התורה.

אנחנו חיים במציאות שבה רוב העם היהודי אינו מנהל אורח חיים יהודי דתי על-פי ההלכה האורתודוקסית, ולכן לא מעט רבנים אורתודוקסים מצאו פתרונות יצירתיים ביותר למציאות כזאת. למשל, סיפור חסידי מיחס לרבנים

לשחק כמוה כעבדות. כאשר אני משחקת אני מגלה שיכול להיות אחרת, וחשוב מכך - אני מגלה שאני יודעת מה אני רוצה שיהיה אחרת, ויתכן שאני אפילו יודעת איך לעשות זאת.

המילים של אלתרמן, המילים של משורר תהלים וגם מילות החולין הן הצעצועים היקרים של אלהים, ואנו מוזמנות להשתמש בהן גם על מנת לחתור תחתיו ולקבול על העולם המוזר לתוכו הביא אותנו.

שער שני

מי שצמא לכל מחווה של חסד / אוזנו תופסת /

איך הקריאות חוצות את הרחוב

לכו נלמדה ונרננה

גלגולה של 'קבלת שבת' מ- 8888 ועד היום

צפורה ליבנה

במסגרת לימודי הרבנות, היה זה הרב הפרופ' יוקי עמיר מנהל תוכנית הרבנות דאז, שעודד אותי ליצור מודל ייחודי ולהוביל דרך של עשייה רבנית עצמאית. האתגר היה גדול וגדולה היתה משאלת הלב לחוויה רבנית בהובלתי. נקודת המוצא שלי להגדרת התפקיד של הרב, נבעה מעיסוקי החינוכי במשך מרבית חיי.

הרעיון שעלה במוחי, היה ליצור מודל ייחודי לקבלת שבת שמרכזו לימוד פרשת השבוע. מטרתי היתה ונשארה, לחשוף את המשתתפים למפגש עם תוצריה העשירים של ספרות חז"ל לדורותיה. האמנתי, שלימוד הפרשה על מגוון הפרשנויות שלה הוא רלוונטי כאז כן היום, בגין עיסוקה בדילמות ובשאלות קיומיות, אישיות, לאומיות ואוניברסליות.

דבריו של יהושע בן לוי בן הדור הראשון לאמוראים במאה השלישית לספירה היוו עבורי מקור השראה :
"החש בראשו - יעסוק בתורה, חש בגרונו - יעסוק בתורה, חש במעיו - יעסוק בתורה, חש בעצמותיו - יעסוק בתורה, חש בכל גופו - יעסוק בתורה".

ברקע להקמת חבורה התלבטתי בשאלות:

מי יהיו חברי החבורה?

האם הם יהיו מוכנים להתחייב להיות נוכחים ולשתף פעולה במשך שנה?

מה תהיה מסגרת הזמן?

היכן נקים את המפגשים?

רציתי לפתח מודל אלטרנטיבי לקבלות שבת שיענה על

הצורך הקיים בקרב אוכלוסייה חילונית, להכיר וללמוד את ספרות חז"ל העשירה על מגוון מקורותיה מחד גיסא, ומאידך גיסא, שהתפילה בבית הכנסת אינה חלק משגרת חייהם, ויותר מכך, הם חשים כלפיה זרות וניכור. הזמנתי אלי הביתה את "המועמדים" הפוטנציאליים. היו אלה חברי הטובים ביותר. סיפרתי להם על האתגר הרבני שלי, לפתח מודל לקבלות שבת שיענה על הצרכים שלנו. כמו כן, הדגשתי כי התגייסותם לפרויקט הזה תיפרס על פני שנה, כי, בסיום השנה, עלי להגיש דו"ח על המודל, מבנה, תכנים, משתתפים, לו"ז שנתי, מקום הפעילות ועוד.

לשמחתי נענו חברי להצעה וגם הביעו את התחייבותם לפרויקט.

כדי שיוכלו לעמוד בהתחייבות, הצעתי קבלת שבת אחת לחודש. כמו כן החלטנו להיות חבורה נודדת שתיפגש אחת לחודש באחד מבתי המשתתפים, וכי כל משתתף/ת י/תביא מאכל חלבי לסעודת השבת המשותפת שלנו. וכך יצאנו למסע...שולי ויקי, מירה ובני קידר, אופירה גרבר, חנה אפרת, ג'ודי, הדרה, עדנה ואיל לובובסקי, יונה וצביקה. ואני, חדורת תחושת שליחות גדולה כשבראשי מודל שבמרכזו תלמוד תורה, ובליבי תפילה להדביק אותם בתאוות ובשמחת הלימוד המתלווים למפגשים שלי עם ספרות חז"ל העשירה לדורותיה.

עקרון נוסף שאימצתי לעצמי היה שקבלת השבת תתבסס רק על היכולות שלנו, ללא שחקני חוץ. כלומר, השירה תונחה על ידינו, במידה וימצאו יודעי נגן מבין המשתתפים הם ילוו אותנו. כזה היה איל לובובסקי שליווה אותנו עם גיטרה.

דבר התורה יינתן על ידי המשתתפים, אם מישהו ירצה ללמד אותנו פיוט או לחן חדש הוא יעשה זאת על פי כישוריו. כמו כן נקבע שהסעודה תהיה חלבית בלבד.

נחול אשר

דליה שחם

ובשנה ההיא ירח מלא האיר את שמי הלילה הארוך ביותר
וכששקעה הלבנה בים כסה ענן שחר גדול את השמים והאר הענן באור השמש העולה
והעם אור השמש העולה והענן השחר הפך אפר כתם והעיב על הים
ששקף את צבעו בגלי גליו אפר כתם ורק בשוליו
נגלה הכחול
כחול אשר

ושפת הים נמלאה אותו בקר
אנשים נשים וטף צועדים מחליקים מדושים ומשוחחים בקצבי צעדים
והגלים לא חדלו ממשברם
ועל החול אשר על שפת הים הלכתי
עם בני יחידי אשר אהבתי
בכל לבבי ובכל נפשי ובכל מאדי
וכפפות כחלות כסו את ידנו האחת ובידנו השנייה אחזנו שק לבן אשר לתוכו הערנו
חתיכות אינסוף

פלטטיק

הלוך ואסוף הלוך ואסוף וככל אשר אספנו
נקה לא נקה החול אשר על שפת הים שהיה רב וגדול ועצום עד מאוד.

איזה צבע מתאר אותך?
שאלתי את בני במשחק.
"זהב", ענה מיד.

בחלק הראשון למדנו, כאשר כולנו ערניים וממוקדים בתכני הפרשה, בשאלות שהיא מעלה ובהערות והארות המשתתפים במהלך הלימוד. גילינו, שאנו פוסעים בעקבות חז"ל, שנהגו לחגוג עם תום פרק לימוד בסעודה. וגם, שהסעודה מעניקה לנו כוח לשיר וליהנות בהמשך מפיזיות מסורתיים וחדשים.

אולם הרצון לשתף את האנשים בתכני הערב גרם לי לחפש משבצות מתאימות ומעשירות. וכך נוצרו שתי פינות חדשות:

• מסגרת זמן של 6-8 דקות לדבר תורה שבכל קבלת שבת יאמר על ידי מתנדב/ת, אחר/ת. היום זוהי פינה קבועה, עמה אנו מתחילים את קבלת השבת לאחר דברי הקדמה קצרים שלי. אחריה אנו לומדים מדף מקורות המחולק לכולם, את פרשת השבוע.

• שיר חדש לפינה-"שירו לה' שיר חדש" - מתנדבים מתבקשים לבחור ולהביא שיר מהמקורות/מהספרות העברית/העולמית/ שיר שהם חיברו, ולהסביר את סיבת הבאתו ובחירתו. רבים ממביאי השירים הביאו שירים הקשורים לנושא מתוך הפרשה, ואחרים שיר אהוב עליהם. וכך נחשפנו לשירים נוגעים ומרגשים שיצרו אווירה של רוממות רוח.

בתום הערב, אנו נפרדים כשכולנו מצוידים בדף מקורות על הפרשה שניתן לשתף בו את המשפחה בארוחת השבת. תחושת השותפות מעודדת אנשים לקחת חלק פעיל ולהציע את כישוריהם כדי להרבות יופי ועניין בכל אחד ממרכיבי קבלת השבת.

הסעודות התגונו והשתבחו עם הזמן. מדי קבלת השבת אנחנו חוזים בנס הגיוון, העושר והשפע. אנו נהנים מסעודת שבת שהיא חוויה קולינרית מעולה וזאת, ללא כל תיאום מראש. כל אחד מביא את אשר ידבנו ליבו. בין אם פשטידה/סלט/עוגה/יין/פירות ועוד. ואכן ברוח ברכת המזון אין דבר שחסר לנו, לא מאפים מלוחים, ולא מאפים מתוקים, לא סלטים ולא קינוחים מיוחדים.

ומה הלאה?

אני מקווה שיהיו בי הכוחות לנסות ולהביא מודל זה לקהלים צעירים יותר ובעלי משפחות. לערוך שינויים המתבקשים מכך, ולהדביק אותם בצימאון לדעת יותר

ועל הצורך הטבעי להיפגש. אולם ראה זה פלא, מצאתי שותפים למסע מבין חברים חדשים הגרים באותו בניין וברחבי תל אביב.

לפני שמונה שנים התחלתי לקיים אחת לחודש קבלות שבת בתל אביב במועדון בבית מגורי. המודל הירושלמי הועתק לתל אביב. התלוו אלי באופן פעיל ומעשי שלוש נשים: מיקי ש. יעל א. ורינה ק. שתרומתן לקיומן של קבלות השבת לא תסולא בפז.

הן נטלו על עצמן את הארגון והערכות המועדון לקראת קבלת השבת ובמהלכה. הן הפכו למתנדבות פעילות של ה"חבורה" בחבלי היווצרותה. בזכותן הרגשתי שהמסע הזה לא מונח על כתפי בלבד וכי יש לי שותפות המסייעות לי לממש את החלום הלכה למעשה. ברבות הזמן הצטרפו אליהן אנשים נוספים המסייעים לארגון. זה היה ביטוי לכך שקיומן של קבלות שבת אינו תלוי רק ביוזמתי וברצוני אלא מחלחל ונוגע בצורך של אנשים רבים לקיים קבלת שבת שנסוכה עליה אווירת שבת במיטבה ושמשוקעים בה "מקראי קודש" רלוונטיים. הצורך לחדש ולהתחדש כמו גם להיות נאמנה ללימוד הפרשה כנדבך המהותי והמרכזי של הערב גרמו לי לעמוד על המשמר ולהיות ערה וקשובה לכך שהרצון לחידושים לא ידחוק את הלימוד ממעמדו "המלכותי" והדומיננטי.

ברבות הזמן, גיליתי, שאני דרוכה בערבי קבלת השבת בגלל החשש שאחרי הפיזיות והסעודה יעזבו אנשים והחלק הלימודי יישאר "יתום". ולכן, לפני כארבע שנים שיניתי את מבנה המודל.

ג. המבנה הנוכחי:

- התכנסות
- החלק הראשון- לימוד הפרשה - 3/4 שעה
- החלק השני- קידוש וסעודה - 3/4 שעה
- החלק השלישי -זמירות - 3/4 שעה
- החלק הרביעי- קינוחים
- ברכת מזון קצרה ופרידה

קשה לתאר את ההשפעה המבורכת שהייתה לשינוי זה עלי ועל אווירת הרוגע והקדושה ששררה ושוררת בערבים הללו.

אתגר הקמת החבורה זימן לי את אחת ההרפתקאות המשמעותיות ביותר במסעי הרבני. הופתעתי משיתוף הפעולה המתמשך במשך השנה, ובעיקר, מכך שהמודל הזה מהווה אפיק משמעותי של ביטוי רוחני דתי לאוכלוסייה שהדירה עצמה מבתי כנסת ונרתעה מכל קשר עם נושאים ש"ריח" של דת נדף מהם.

זוהי אוכלוסייה גדולה בארץ שבעיניה יש קורלציה מלאה בין דת לבין הממסד הרבני האורתודוקסי.

חשיפת ספרות חז"ל על המגוון העשיר, הצבעוני והתוסס בדרכי לימוד שלה, מזערה את תחושת האיום, ופינתה את מקומה לחדוות לימוד במיטבה.

בנובמבר 2009 הוסמכתי לרבה ברוב עם. הייתה זו נחת גדולה לראות בקהל את "חבורת קבלת השבת" שתמכה בי בכל מאודה. שמחתי שהיה ביכולתי להסב להם נחת וגאווה "על שהביאוני עד הלום".

אם חשבתי שבזה נפרדות דרכינו, והם יכולים לנשום לרווחה ולהרגיש שחרור מעול המחויבות והאחריות, הרי שלא מיניה ולא מקצתיה! החבורה ביקשה להמשיך את קבלות השבת על פי המודל שנוצר. במשך הזמן החבורה גדלה. כל מארח את ערב 'קבלת שבת' פתח את ביתו גם בפני חבריו. וכך למרות שכבר לא התגוררתי בירושלים, מצאתי את עצמי עולה לירושלים אחת לחודש להנחות קבלת שבת באחד מבתי חברי. "ארבע שנים עברו על צפורה" בנסיעות הללו, אליהן נסעתי לבדי. שכן בן זוגי לא תמך בהמשך פעילות התנדבותית זו הכרוכה בנסיעה הלך וחזור מירושלים בחצות.

הנסיעות היו לי קשות בעיקר בחורף. ולכן, ארבע שנים אחרי הקמת החבורה המופלאה, החלטתי בכאב ובעצב להיפרד ממנה. זו היתה חבורה שמחויבותה, מסירותה ותמיכתה היו עבורי עוגן משמעותי לגיבוש תפיסתי את תפקיד הרב. החלטתי לנסות את המודל באזור מגורי בתל אביב ולבדוק האם הוא רלוונטי. כמובן שחברי מירושלים הוזמנו להמשיך ולהשתתף בקבלות השבת בתל אביב. אלה שהעתיקו מגוריהם לתל אביב הצטרפו, והירושלמים מבניהם מגיעים לעיתים.

הרבה ספקות וסימני שאלה ליוו את יישום המודל בתל אביב, שכן הוא לא התבסס על חברות וקשרים חברתיים

קבלת השבת הראשונה התקיימה בנובמבר 2008 בביתם של שולי ויקי גרניט במבשרת ירושלים! לקראתה, חוויתי הן תחושה של התעלות ושליחות נוכח ההזדמנות לצאת לדרך חדשה ולהגשים חלום, והן חרדות שמא לא אהיה נציגה מלהיבה ומעוררת אמון של עולם הדעת העשיר של חז"ל על כל גווניו. שהרי, זה עולם, המעורר רגשות התנגדות וחדשנות בחברה הישראלית.

התחלתי את המפגש בברכת שהחיינו, והקימנו והגענו לזמן הזה!!!

גלגליו של מבנה ערב קבלת שבת:

א. המבנה הראשוני כלל שלושה חלקים:זמירות שבת במשך 45 דקות, לימוד מקורות על פרשת השבוע במשך 45 דקות, ולסיום קידוש, ברכת המוציא וסעודה שארכה כשעה. במשך הזמן חשנו כי הציפייה לסעודה מפריעה לריכוז. ברוח ההמלצות המופיעות בהגדה הרפורמית הקדמנו את הסעודה ללימוד כדי לפנות את המשתתפים לתכני הלימוד

ב. ולכן ערכנו שינוי: התחלנו בזמירות שבת, המשכנו בקידוש, ברכת המוציא וסעודה, וסיימנו בלימוד פרשת השבוע המלווה בדף מקורות. לכל חלק הקדשנו 3/4 שעה. הכנתי חוברת שכללה מספר פיזי שבת. בהמשך ביקשתי מהמשתתפים להציע פיוטים האהובים עליהם. המודל הזה עבד טוב יותר. התכנסנו בשעה שבע בערב והתפזרנו לקראת עשר וחצי בלילה. הערב שילב כמובן אלמנטים חברתיים ואלמנטים לימודיים ומסורתיים.

זו הייתה עבורי הפתעה המלווה בתחושה של רוממות רוח לגלות עד כמה הלימוד של תכני הפרשה, על בסיס המקורות המגוונים, מהתלמוד, מהמשנה ומהספרות המודרנית מעוררים עניין, שיח ער וויכוחים עם הטקסט ועם המקורות. בעיקר, נדהמנו לגלות ביחד עד כמה טקסטים בני מאות שנים רלוונטיים לימים האלה ולזמן הזה. רובם התכוננו וקראו על הפרשה והביאו פרשנויות מעניינות והוסיפו עליהם משלהם.

גילינו את טעם הלימוד בחברותא ואת משמעותם של "מקראי הקודש" ותרומתם לחוויית קדושת השבת. הלימוד היה ציר מרכזי שכן הוא ענה על צימאון גדול לדעת ולהכיר את ספרות חז"ל ולהתחבר אל שורשינו.

אמא מתיבתא

דבי שועה חיים

לוי אותי בִּישׁיכָה,

בִּישׁיכָה שֶׁל מַעֲלָה.

שְׁבִי אֶת־לִמְשָׁפֶט

וְאָנִי אֶעֱמֹד

עַל דַּעֲתִי,

עַל דַּעֲתָךְ-

הַמָּקוֹם.

לוי אותי בִּישׁיכָה,

בִּישׁיכָת בָּתִּי הַמְדָּרֶשׁ,

וּבִישׁיכָת בָּתִּי הַקָּפָה.

לוי אותי בִּישׁיכָה,

זוֹ לֵצֵד זוֹ נֶשֶׁב

עַל סִפְז"ל-

אֶת־תְּהִי הַרוּחַ

וְאָנִי הַגִּמְדָה

עַל כְּתָפִי

הַעֲנִקִית הַמוֹנֶצֶחַת.

לוי אותי בִּישׁיכָה גְדוּלָה,

אֶת־תְּהִי הַרְבָּה

וְאָנִי זֹאת שִׁיוֹשְׁכָת

לֵיד מִשָּׁה רַבִּינוּ

בְּשׁוּךְ הָאֲחֵרוֹנָה.

לוי אותי בִּישׁיכָה,

הִי לִי מְרֹאָה

וְחֻמָּלָה.

אִם הַרְחַמִּים,

לוי אותי בִּישׁיכָה

עַל הַמֶּשֶׁבֶר

בְּהִקְרַע רְחֵמִי עָלַי.

הָשִׁיבִי אוֹתִי אֵלַיִךְ

הָשִׁיבִי לִי דְבָרְךְ

הוֹשִׁיבִי אוֹתִי עַל־יָדְךָ.

לוי אותי בִּישׁיכָה.

על מורשתנו העשירה ובשמחת הלימוד המרוממת כל מפגש אנושי ברוח המשנה בפרקי אבות פרק ג משנה ו: [ו] רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר: אלהים נצב בעדת אל (תהלים פ"ב) ומנין אפילו חמשה? שנאמר: ואגודתו על ארץ יסדה (עמוס ט) ומנין אפילו שלשה? שנאמר בקרב אלהים ישפוט. ומנין אפילו שנים שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע וגו': (מלאכי ג') ומנין אפילו אחד? שנאמר: בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך: (שמות כ')

מציאותה של חבורה המונה בין 20-30 איש, זוגות ובודדים בגיל השלישי היושבים ולומדים בערב שבת את פרשת השבוע, בעניין רב, בחדווה ובשמחה, הינו מחזה מרחיב לב ומעורר גם השתאות. בעיקר נותן ביטוי לצימאון להתוודע אל מקורות היצירה היהודית לדורותיה כדרך לחזק את חווית הזהות והכמיהה להיות חלק משושלת ולהוות חוליה שתבטיח את המשכיותה.

צפויים להם? אחרת, עור התחש עלול להפוך לעור של כחש, ועבודת הקודש שלנו, כדברי המשורר, ל"אֶסְפָּלָנִית שיבש קסמה".

אז מה אפשר לעשות?

אמנם סכנת אקלים גלובלית כמו זו שתיארתי לא ניצבה בפתחם של רבנים בדורות קודמים, אבל צרות לעם היהודי הרי לא חסרו. עלינו לחזור ולהישען על המסורות הרוחניות של עמנו, שהתפתחו לא רק בימים של שגשוג, אלא בעיקר בימי משבר. עלינו להמשיך לפעול כדי לתקן ולהציל את העולם, לפי הציווי הקדום של "לעבדה ולשמרה" וחיוב החיים והקיום האנושי. ויחד עם זאת, עלינו לשוב ולצייר עולם של רוח, שערך החיים בו נמצא מעבר לחיים עצמם. עלינו לחזור ולדבר עם הקהילות שלנו על נשמת האדם השבה אל מקורה, על תשובה, על קיום אלוהי שהוא למעלה מתלאות המציאות. עלינו ללמד את ילדינו לומר קריאת שמע שעל המיטה, ולדבר איתם על הישארות הנפש. עלינו להיות מסוגלים לדבר על הסופיות של החיים ובסופו של דבר גם של העולם כולו, בבחינת "בונה עולמות ומחריבן", ולראות מבעד לערפיליה את קדושת החיים, את יופיו של הרגע, את כוחה העז ממוות של האהבה, הנוכחת בכל.

עלינו לראות את עצמנו כחלק משרשרת ארוכה של רבנות בעם ישראל, ככוהנים ולוויים לעת הזאת, ככלי שרת הנמשכים בקדושתם של כלי המשכן הנוודים במדבר של אי הידיעה האלוהית. אנו נקראים לחזור ולפתח שפה רוחנית לזמן חדש ולאֶרץ חדשה, להפוך את הַמִּדְבָּר לְמִדְבָּר, לשאול שאלות של אמונה וספק, ולהעז לענות עליהן - או לדחות אותן. מוטלת עלינו הזכות והחובה למצוא ולהמציא נחמה בעולם שבור, ולחדש, אם אפשר, את הברית בינינו ועם האל. עלינו לקחת אחריות על העולם שהחרבנו, ולנטוע זרעים של תקווה בעולם של ייאוש - תוך אמונה שבמהלך הדרך, ובתוך המדבר - יתגלו לנו כלים חדשים, כלי קודש של תקווה ונחמה.

העיסוק בסוגיית הקיימות לאור הפרשה שלנו מביא אותי לשאול - מה תפקידנו הרוחני ושליחותנו ככלי קודש? אם לוויים ובני לוויים אנו, מה נדרש מאתנו בעת הזאת? המסורת הרפורמית נשענת רבות על הקריאה "לתקן עולם במלכות שדי" ומעודדת פעולה מוסרית לטובת העולם, ובמקרה הזה - למען הצלתו, פשוטו כמשמעו. זהו אתוס בריא של אקטיביזם הקורא לנו להיות שותפים בעשייה מקודשת, ואכן בין מייסדי תנועת ה-Extinction Rebellion בבריטניה - ארגון הסביבה המהפכני ביותר הפועל כיום - נמנים יהודים רבים. לאחרונה הם אף ערכו את ה-Climate Justice Sedder, שכלל פרשנות מחודשת של עשרת המכות לאור משבר האקלים. אלא שזו לדעתי רק חלק מהקריאה שלנו להיות כלי שרת בעת הזו. במבט מפוכח של היסטוריון, קשה לראות תוחלת לרמת השינוי המהפכני הנדרשת בכלל מערכות החברה - הכללית, התרבותית והפוליטית - כדי לעצור את סכנת ההתחממות הגלובלית. הרב יהודה לייב מאגנס, שהיה מושא המחקר שלי, לא יכול היה להשלים עם קריסת האמונה בקדמה במלחמת העולם הראשונה, לא כל שכן מלחמת העולם השנייה. הסביבה שבה אני חי מכילה פעילי סביבה רבים, שנמשכים אל המדבר כמקום של שקט, טבע קהילה - ואם תרצו, גם מתן תורה. רבים מהם מוצאים עצמם בלא מענה מול אתגרי התקופה הנוכחית.

לצד היכולת לעודד לפעולה, הקדושה בעת הזו דורשת מאתנו גם את היכולת להכיל את החורבן, ואת המשבר הרוחני העמוק המתלווה אליו. עלינו להחליף את הפתוס של השכנוע העומד מאחורי האקטיביזם הליברלי לפתוס של אי-ידיעה, העומד מחד נפעם מול יפעת תבל, אך מאידך נסער ממלוא הזוועה של קריסתו האפשרית של הטבע, ואתה של המין האנושי כולו. עלינו להביט נוכחה נוכח פני המשבר, שאנו נמצאים כבר בפתחו, ולהבין לפרטים את השלכותיו האפשריות, את המשברים החברתיים והקיומיים שהוא עלול לזמן, ואת הדאגה האמתית שהוא מעורר בנו כשאנו מביטים בפניהם של ילדינו ושואלים - לאיזה עולם הולדנו אותם, ואילו חיים

דרשה לפרשת "במדבר"

דויד ברק גורודצקי

פרשת השבוע שלנו, הפרשה הפותחת של ספר במדבר, מסתיימת בתיאור עבודתם של הלוויים, ובפרט בני קהת, באוהל מועד. סדר העבודה כולל שורה של כלי קודש ושרת ושימושיהם, כאשר פריט אחד לוכד מיד את תשומת הלב. חכמים נחלקו בשאלה, מהו עור התחש המופיע בפרשה? יש שפישוטו את העניין וטענו שמדובר בצורה של עיבוד עור, ולא בחיה של ממש, אבל במסכת שבת טוען רבי מאיר כי "התחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה", ובהמשך במדרש תנחומא נאמר בשם רבי יהודה כי "חיה טהורה גדולה הייתה במדבר, וקרן אחת היה לה במצחה, ובעורה שישה גוונים, ונטלו אותה ועשו ממנה יריעות. ורבי נחמיה אומר: מעשה נסים הייתה, ולשעה שנבראת - בו בשעה נגנזה." לפי הפרשנות הזו, התחש היה אם כך חד קרן, יחידאי, שנזדמן לו למשה במדבר בדיוק ברגע הנכון. ילדיי היו אומרים ודאי שזהו טיגר, שכידוע למי שמכיר את סיפורי פו הדב, גם כמוהו יש רק אחד. פרשנויות נוספות קושרות את התחש לחיות מוחשיות יותר. יש שאמרו גירית, או ג'ירפה, "שששה בגוונים הרבה". התרגום לאנגלית נוקט בדרך כלל במילה דולפין, והפרשנות המקובלת ביותר היא שמדובר בחיה ימית הנקראת דוגונג, ובעברית "תחש המשכן", שנמצאת בקרבת חופי ים טרופיים ונצפתה בסיני ואפילו באילת.

אלא שהפרשנויות האחרונות מעלות קושי אחר. אם הייתה זו חיה יחידה במינה, מדוע להכחיד את המין ולהפכו לעור למשכן? ומתברר, ואולי זו איננה הפתעה, שגם "תחש המשכן" נמצא בסכנת הכחדה. מדובר בכל זאת בחיה שצורתה 35 ק"ג של עשב מקרקעית הים ביום, ושינויי האקלים והתרחבות הפעילות האנושית מאיימים על סביבת המחיה שלה.

לפני כמה שבועות, לאחר שתכננו את מעשה הליצנות התיאטרלי שהוא מתכנן לפרשת "חקת" (להוציא מים מסלע עשוי פלסטיק אותו ידקור במטהו במהלך הדרשה),

שאל אותי ילד בר מצווה - כיצד יתכן שיש אלוהים אם העולם עומד על סף חורבן אקולוגי, ואם בעוד פחות מעשור ערים יוצפו ואזורי חוף יהפכו לבלתי מיושבים? העליתי את האפשרות שהאל משאיר לאדם בחירה, גם אם האדם בוחר שלא בטוב, אבל הוא לא השתכנע, ולמען האמת גם אני לא. בקבוצת המחקר שאני חבר בה, אחת המשתתפות סיפרה שהיא נכנסת לדיכאון כל פעם שהיא חושבת על מצב הסביבה, ושהיא מתלבטת אם להביא ילדים לעולם. מתברר שיש לזה גם שם - Eco Anxiety. בקבלת השבת שערכנו בסופו של גל הרשב הארוך שהביא את הטמפרטורה ל-43 מעלות ואילץ אותנו להעביר את האירוע לחדר האוכל הממוזג, רכזת הפעילות בקיבוץ התייחסה בדרשה שלה לסכנה שמציבה ההתחממות הגלובלית לעתיד האנושות. בפרט, סיפרה על התמונה שנחרטה בראשה, של דובי קוטב הגוועים ברעב על קרחון שניתק. אחד המשתתפים קטע את דבריה ושאל למה לדבר על זה עכשיו, ושבת נכנסת - והרי אני עצמי רק לפני כמה דקות הסברתי ששבת זה זמן של הודיה ולאהוב את מה שיש... אבל כנראה שהגיע הזמן לדבר על זה.

בסרט "הכנסייה החדשה" (First Reformed) מתוארים ייסוריו של כומר שפעיל סביבתי מבקש את עזרתו הרוחנית. הפעיל, שאשתו הרה ועומדת ללדת, מציג בפני הכומר הוכחות לכך שקריסת המערכת האקולוגית מעשה ידי אדם כבר איננה הפיכה. "האם אלוהים יסלח לנו על מה שחוללנו לכדור הארץ?", הוא שואל, והכומר מנסה לנחמו - אך ללא הוואיל. בהמשך מזמין אותו הפעיל לפגישה ביער, שם מוצא הכומר את גופתו של הצעיר, שנטל את נפשו בכפו. הלוויה מתקיימת על רקע תמונות אפוקליפטיות של אגמים מזוהמים ומפעלי תעשייה נטושים. מה הייתי עושה אני במקומו של הכומר הזה? מה הייתם עושים אתם? מה היינו אומרים בלוויה? מה היו דברי ההספד?

”אשר נשיא יחטא”

על הנהגה ישרת דרך, על חוק ועל משפט בישראל

יהוידע עמיד

שוויון כל בני החברה לפני המשפט הוא מאושות חקיקת התורה. זהו יסוד מוסד לקדושת העדה, לניקיון כפיה ולעמידתה נוכח האל. **”לֹא תַעֲשֶׂה עוֹל בַּמִּשְׁפָּט לֹא תִשָּׂא פָנֶי דָל וְלֹא תִהְדָּר פָּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתְךָ”** (ויקרא יט, טו). והרמב”ם מעמיק ומעגן הלכה זו: **”אין מרחמין על הדל ... על זה הזהירה תורה וְדָל לֹא תִהְדָּר בְּרִיבּוֹ”** (שמות כג, ג); אסור להדר פני גדול כיצד הרי שבאו לפניך שנים לדין אחד חכם גדול ואחד הדיוט לא תקדים לשאול בשלומו של גדול ולא תסביר לו פנים ולא תכבדנו, כדי שלא יסתתמו טענותיו של אחר ... לכך נאמר 'לא תהדר פני גדול'”. כל התנהלות אחרת, של השופטים, של השוטרים ושל יתר אוכפי החוק היא לא פחות מעוול במשפט, **”וכל דין שאינו דין אמת לאמתו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל”** (סנהדרין ז ע”א).

מורכבת מעט יותר היא עמידת המשפט העברי נוכח השררה השלטונית. דברי התורה נראים אמנם ברורים וחד משמעיים. **”אֲשֶׁר נָשִׂיא יִחַטָּא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ בְּשִׁגְגָה וְאִשָּׁם”** (ויקרא ד, כב). אין מעלים על הדעת שנשיא יחטא בזדון, שיעמוד בפני אישומי אונס, שוחד או מעילה באמון הציבור. אולם סכנת החטא בשגגה אורבת לכול, ואם כך אירע לנשיא, אם ימעד כדרך שעשוי למעוד כל אדם, יביא קרבן חטאת ככל האדם. מגדילים חז”ל ואומרים, **”אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן חטאת שגגה על שגגתו”** (תוספתא, בבא קמא, ז, ה). הבאת הקרבן בידי הנשיא אינה מבזה אותו או את החברה. אדרבא, היא אות כבוד לחברה ולערכיה, ביטוי לעלינות החוק והשוויון בין בנותיה ובניה.

קשה להכריע מפשטו של מקרא מיהו ומהו 'נשיא', אולם ברור שהוא בעל שררה ומעמד. קל הרבה יותר לעמוד על משמעותו של התואר 'מלך', ראש המדינה, ובאורח אידיאלי גם משוח האל. והנה המשנה קובעת נחרצות:

”המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו” (משנה, סנהדרין, ב, ב). המלך אינו נכנס בשערי בית הדין, כתובע או כנתבע, כמי שבא להעיד או כמי שמזמנים אותו לעדות. את הרקע העגום להלכה משונה ומקוממת זו מספק התלמוד הבבלי (סנהדרין יט ע”א), המביא סיפור מעשה על המלך ינאי, יריבו הקשה של בית הדין. הוא נקרא להעיד בענין עבירתו של עבדו, והטיל מורא על מרבית הדיינים עד שעיוותו בגינו את מהלך הדיון וביזו את בית הדין. על התנהלות זו של מי שאמורים היו לאכוף את החוק, הטיח בפניהם ראש ההרכב, שמעון בן שטח **”בעלי מחשבות אתם, יבא בעל מחשבות ויפרע מכם”**. מאות שנים אחר כך, במציאות שבה אין מלך בישראל ולא שלטון עצמאי, הרימו ידיהם בכניעה חכמי המשנה ופטרו את עצמם ואת המלך מעיוות הדין. זאת, על ידי פטירתו מכל דיון משפטי. מידת הגנות שבהלכה זו, בחינת הכרח שיש ויש לגנותו, מתבררת מהבחנתו של האמורא רב יוסף (שם). לשיטתו, כל זה אינו חל על מלכי בית דוד אלא על רק מלכי ישראל סתם. אם יכולנו חלילה לחשוב שהפטור מעולו של הדין מבטא את כבוד מעמד המלכים, אומר רב יוסף שהוא אינו חל על העילית שבעילית שבמלכים העשויים להיות בישראל, מלכי בית דוד. חזקה על הללו שלא יעוותו את הדין, שלא יטילו מורא על אוכפי החוק, שלא יעלו על דעתם לנצל את סריסיהם לשם סירוס הצדק. אותם יש ויש לדון ככל האדם.

הדמוקרטיה הישראלית התמודדה על פי דרכה עם דילמה זו. רק נשיא, המסמל באישיותו ובתפקידו את עצם הממלכתיות הישראלית, אינו נשפט במהלך כהונתו. למרבה הזוועה חזינו כבר בנשיא שנשפט על פשעיו מיד לאחר סיומה. ואילו לחברי הכנסת ניתנה חסינות מוחלטת על פעולות הנעשות בתוקף תפקידם ומכוחו. בכך הוגבלה

יכולת השלטון לרדוף את המתנגדים לו ולשסות בהם את המשטרה, בבחינת זרועו הארוכה של המשטר. על עבירות אחרות ניתנה חסינות חלקית, הניתנת להסרה וכפופה לביקורת שיפוטית. על כך נאבקת היום החברה הישראלית, על שימורה והעמקתה של תשתית יהודית ואנושית זו אנו מצווים להיאבק בכל עוז. ראשי ממשלה ונשיאים, חברי כנסת ונבחרי ציבור אחרים, שופטים ודיינים - כולם שליחי ציבור וכולם כפופים לחוק, משום שרק מכוח החוק נתונה להם סמכותם, מובטח להם מעמדם. זאת, ברוח דברי התורה (דברים יז, טו-כ): **”שֹׁם תִּשִּׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ ... רַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים ... וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוּר לִבּוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד. וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מְמַלְכָתוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מַלְפָּנָי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם. וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו ... לִשְׁמֹר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם. לְבִלְתִּי רוּם לִבּוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמָאוֹל לְמַעַן יֵאָרִיד יָמִים עַל מְמַלְכָתוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל”**.

שער שלישי

לפעמים אני / לפעמים אתה / כה זקוקים לנחמה.

דברת - לקראת סיום בית הספר בחינוך לא פורמלי, זאת בצד עבודה מלאה בפרדס, ומעורבות בחיים התרבותיים בקבוץ. ובשנה ההיא גם זכה לאהבה גדולה לורד (שגב/ להד) ז"ל.

• לפני כעשרים שנה זכיתי לקחת חלק בהקמת המנהל לחינוך ערכי במשרד החינוך. ביום שקיימנו לכלל מדריכי המנהל בצפון - יהודים, ערבים דרוזים- בציפורי העתיקה, התוודעתי לסיפורה של ציפורי הערבית היא סאפריה. תושבי הכפר גורשו וגלו כפליטים לנצרת. הם התיישבו כפליטים, בשיפולים הצפון מערביים של העיר בשכונה שצופה לעבר סאפריה ונושאת את שמה. לראשונה, כשאני נושקת לארבעים, נחשפתי לסיפורם של אנשים חיים שכל עולמם חרב עליהם באותה המלחמה הקרויה בפינו מלחמת השחרור, ושבעבורם הייתה זו מלחמת הגרוש או האסון. אסון אישי משפחתי וגם לאומי לתושבי כפרים ברחבי הארץ.

באותם ימים הבנתי, כי אין פתרון לחיים המשותפים שלנו כאן בארץ אם לא נדבר, נלמד, נקשיב, ונזדהה אלה עם אלה. הבנתי כי רק בהקשבה לסיפורו של האחר, גם אם סיפורו עולה בקנה אחד עם הסיפור שלי, וגם אם הוא "מפרק" את כל מה שידעתי עד כה, ומחייב אותי להבין, לכאוב מחדש ומכוונים לא צפויים את סיפורי שלי, רק בהקשבה הזו יש סיכוי למזור.

אני ערה לקושי שדבריי מעוררים, שהרי ההקשבה לסיפורים יוצרת מבוכה גדולה, אך גם מביאה יחס אנושי, קשר אנושי, ואולי אפילו חברות ושותפות. כמה קשה להקשיב לסיפורים אישיים פרטיים שאינם מתיישבים עם הסיפור הלאומי הגדול. כמה קשה להיפרד מאתוס עליו גדלנו. אולם, זו בעיני הדרך היחידה לריפוי.

לא רק העצב שלי

אודית רוזנבליט

קובי אחי האהוב נהרג ביום העשירי למלחמת יום הכיפורים, כשפיקד על נגמ"ש שפינה פצועים מהקרב בחווה הסינית בסיני. הנגמ"ש נתקל במארב ונפגע פגיעה ישירה, כל נוסעיו נהרגו. קובי היה בן שלישי להורינו פנינה ואביתר ברג ז"ל, ממיסדי קבוצת דברת.

הביטוי "חרב עולמנו" מתאר בצורה המדויקת ביותר את מה שאני זוכרת מאז. רק אציין שב 31.12.1975 קצת לאחר שיצא לאור ספר זיכרון הנושא בעיקר יצירות של קובי, אמי, פנינה, נפרדה מהעולם והיא רק בת 52. לכאורה לא היה קשר בין מותה למות אחי.

שנתיים מאוחר יותר, ואני בת שמונה עשרה, הבנתי את הקשר. אימי, פנינה בת מרים ויעקב אלבר, גם היא חלל של המלחמה הארורה ההיא, ממש כמו קובי אחי. ואני למדתי מכל זה כי המוות הוא האויב הנורא ביותר לחיים שלי ולחיים בכלל. ולמדתי עוד, כי החיים הם המאבק הראוי ביותר במוות. הזכות והחובה לחיות חיים ראויים ומשמעותיים, הם המלחמה היחידה האפשרית מבחינתי במוות.

כשאני מנסה לחשוב על איך מספרים על קובי, עולות בי קלישאות, והקלישאות ממש לא אפיינו אותו. רק אספר כי ערב המלחמה הוא סיים מכינה קדם אקדמית באוניברסיטה העברית, לקראת לימודי כימיה. בגיל 22 הוא בחר ללמוד כמיה באוניברסיטה כדי להכשיר את עצמו להוראה וחינוך.

בשנת האזרחות היחידה, לה זכה לפני מותו, הוא ליווה (הדריך בשפת הקיבוץ) קבוצה של בנות ובני י"ב בקבוצת

כוונה לקראת שיעור

מיכל מושקט ברקן

לך אמר לבי בקשני פני את פניך
תהלים כ"ז

לקראת פואי אל הוראה
אבקש להבדיל שיעור זה מרצף חיי
ולהפנות אליו פני.

בעמדי בפתח הדלת,
אבקש להצות את סף חדרי לבי
אל פהונותיהם הטובות,
אל עולמם המסכסך
ואל תקוותיהם של תלמידי.

וכשארים ראשי אליהן
יבקשו פני את פניהן
להיות להן למראה מיטיבה
להיות להן לחלון פתוח
להיות להן סף אל אור התורה.

לך אמר לבי הסר ממני פחד ומוחא
מפני שלי המשתקפות אלי דרך עיניהן.
פנה אותי לבקש את פניך ויהיו ספקותי אמונה.
הורני יהנה דרכך ונחני.

בית שערים

דליה שחם

שְׁנִי

עֲצִי

אֶלּוֹן

מוֹשֵׁיטִים

זֶה אֶל זֶה

זְרוּעוֹת עֲנָפִים

בְּחֶרֶשֶׁת בֵּית שְׁעָרִים

וּסְבִיבָם קְבָרִים וּמַעְלֵיהֶם

צְפוּרִים וְתַחְתָּם סְפוּרִים

וּבְתוֹכָם נִימִים-נִימִים זְרִימָה אֶטִּית

הֵם יִהְיוּ כָּאֵן

אַחֲרֵי וְהָיוּ לְפָנַי

וּמַצְדֵּי הֵם עוֹמְדִים

נְטוּעִים

וְאֲנִי

אנחנו צריכים ליצור אתוס חדש השואב מהסיפורים השונים ואף הסותרים.

טאהא מוחמד עלי ז"ל, משוררה של ספאריה, כותב: "קרוב לודאי, / עצב שלי, / שאתה לא רק העצב שלי. / ואם אתה העצב שלי / וגם שלהם / איך אעשה כך / כבתוך שלי?"

• וכך מתגלגל העצב.

לאחרונה נפגשו בדרדרה שלמרגלות הגולן ארבע משפחות יהודיות, שבניהן, צעירים בגילאי 19-20, נהרגו שם בשנת 1952 בעת פעילות מבצעית של פינוי מוקשים. ארבע משפחות שלא ידעו מה עלה בגורל יקיריהן. שנים תהו בני המשפחה על יומם האחרון של החללים, על נסיבות מותם. לראשונה, לאחר כמעט 67 שנה של חוסר ודאות ותהיות, סיפרנו יחד את סיפורם של הבנים הללו. בנים, לא גיבורים, אלא צעירים, תאווי חיים, בני אדם. אחד מהחמישה היה רמי וייסמן, בן דודה הצעיר של אימי, בן יחיד להוריו יונה ויוסף זכרם לברכה. כילדה אני זוכרת אותם ביגונם העמוק.

חמישה צעירים, שעלו מתפוצות ישראל, ארבע משפחות, וסיפור שהוא חלק מההיסטוריה המדממת של הארץ הזאת. ואני בסיפורי עם קובי אחי, שנולד מעט לפני מותו של רמי. בקיץ האחרון לחייו, בעת לימודיו במכינה לקראת לימודיו שלהם לא זכה, התגורר קובי אצל הדוד יוסף אביו של רמי בירושלים. מי ידע, מי חשב, מי סיפר על יגונו של יוסף האב השכול עם נפילתו של קובי?

באירוע בדרדרה השתתפו ארבעה דורות ממשפחות הצעירים שנהרגו שם. עקורי ספאריה מגדלים אף הם דור רביעי וחמישי. הנגיעה בסיפור יש בה מרפא. כך גם שירתו של טהא מוחמד עלי וכך לי, שחזרת ומספרת את סיפורי המוות כדי לחזור ולבחור בחיים של יצירה ומשמעות. ובעיקר כדי לבחור בחיים משותפים שבהם הסיפורים משמשים למפגש ולקשר למרפא.

דברים שנכתבו לטקס זכרון יהודי ערבי, בהרדוף

יום שלישי ב' אייר תשע"ט 07 מאי 2019

שלושים יום ועוד אחד

אמנון ריבך

כשאדם מת, אומרים "הלך לעולמו". ומתכוונים לרגע הזה, המסוים, שבו הוא מפסיק לנשום וכבר אין בו נשמה יותר. אבל אני מרגיש שאבא שלי היה הולך לעולמו כבר כמה וכמה שנים, כל פעם מתרחק עוד צעד מעולמו, מסתגר במעגל הולך ומצטמצם של עניין ושל מגע. סוגר חלונות, מכבה פנסים, מנתק את מכשירי השמיעה, נושא טלפון ללא סוללה, הולך לעולמו.

לפני שנתיים במסגרת תיקון ליל שבועות לימדתי שיעור על "עד היכן כיבוד אב ואם" - היהדות עוסקת בזה לא מעט - ובפוסט שפרסמתי לקראת אותו שיעור כתבתי ככה - כאמור לפני שנתיים, מאי 2017:

הוא יושב מולי ואני מולו וכבר מיצינו את כל נושאי השיחה הקבועים.

"אז אתה מרגיש טוב?"

"מצוין" הוא פורש את שתי כפות הידיים שלו, הגדולות, המוכתמות בשטפי דם של זקנים, "מצוין".

"בעין החורש היית?"

"בטח!" הוא אומר בגאווה גדולה. "אני מאוד אוהב את ההרצאות שם."

"על מה למדתם היום?"

הוא מביט בי ולא עונה. אולי לא שמע.

"החלפת את מכשיר השמיעה."

"כן."

"יצאת קצת החוצה היום? יום יפה בחוץ."

הוא מנפנף ביד בתנועה שאני לא מצליח להבין. אין לנו ממש נושאים לשיחה כי להרבה דברים שאני אומר הוא

מגיב רק בחיוך, או בתנועת יד, או במבט קצת בוהה. ולא אומר כלום. אולי לא את הכול הוא שמע. אולי לא הבין. אולי לא מעניין אותו.

ברצון הייתי פשוט קם והולך, אבל זה אבא שלי. והוא בן 95, ולבד, וצריך.

כאמור - 2017. ואחר כך הוא כבר לא הלך לעין החורש, וכבר לא לבית דוד, ויוסי המטפל היה בא לשבת לידו והם היו ישנים שניהם. והביקורים שלי אצלו נהיו שותקים יותר, היינו מחייכים זה לה, והוא היה חוזר ובוהה בטלוויזיה שמולו, ואני בטלפון שלי. ושוב מחייכים. ושותקים. בשעון היד שלו, שהיה ליד המיטה כשהוא נפטר, היה עדיין שעון חורף. הארץ עברה לשעון קיץ ב-29 במרץ, אבל הוא כבר לא טרח. ושבוע וחצי אחר כך הוא סיים ללכת לעולמו. ועכשיו הוא כאן. באדמתו.

והרי לכל אחד מאתנו יש את עולמו שלו וכל אחת מאתנו לפעמים פורשת קצת מהעולם הזה של כולם והולכת לה קצת לעולמה שלה. וכשהיא עושה כך אנחנו קצת כועסים וקצת מקנאים וקצת לא יודעים מה לעשות וקצת פוחדים על עצמנו כי היא עכשיו מחוץ להשגתנו, ומה זה אומר עלינו, שהיא הולכת לעולמה?

ואולי צריך לומר - הלך לעולמו לבלי שוב. ומה שבאמת כואב לנו זו דווקא הסיומת הזאת, לבלי שוב. כבר לא נוכל לומר דבר, כבר לא נזכה לשמוע את קולו ואת דבריו. ההליכה הזאת שאולי כולנו עושים, כל אחד לעולמו, כל אחת לעולמה, ואז חזרה לעולם של כולם, עכשיו היא ללא חזרה. ומול הסופיות הזאת, לבלי שוב, לפחות הנחמה - לעולמו.

שיר גֶּעְגוּעַ

אסנת אלדר

לִסְכָּתָא אולגה

הִיְתָה נִקְדָּה בְּזָמַן שִׁבְּהָ הִתְחַלְתָּ לָלֶכֶת לְעוֹלָמָךְ
כָּמוֹ יִלְדָּה שְׁעוֹשָׁה צַעְדֶּיךָ הָרָאוּשׁוֹנִים
כָּךְ דְּדִית בְּשִׁקְטָה לְעוֹלָם אַחֵר.
אֵיךְ לֹא שָׁמָּה לָב?

לִיל הַסָּדֵר שֶׁל תִּשְׁע"ב הָיָה הַלַּיְלָה שִׁבּוֹ
הַכְּנִי שֶׁכָּכֹר לֹא תִהְיֶי כָמוֹ שֶׁהִיית
אַבְל עוֹד לֹא הִסְכַּמְתִּי לְהִשְׁתַּנּוֹת
לְהִיּוֹת מֵה שֶׁהִיית צְרִיכָה שְׁאַהֲיָה.

וְחֵג הַשְּׁבֻעוֹת בְּשִׁקּוּם וְחִזְרָה הַבֵּיתָה
לָרַגַע נִרְאָה שְׁאֵת מְהֻלָּכֶת בְּרִגְלִים יְצִיבוֹת
בְּעוֹלָמָנוּ.
אוֹלָם, אֶת רַק הַכְּנִי אֶת עֲצָמָךְ
לְקִרְאָת מִסַּע פְּרָטִי וְאַרְךְ
לְעוֹלָמָךְ.

כְּשֶׁרִגְלֶיךָ שְׁבוּרוֹת וְאַתָּה בְּדִמְדוּמִים
מְלַמֶּלֶת עַל טִיסוֹת וְהַפְלָגוֹת
כָּל בְּדִיקַת סִי טִי הִיְתָה כִּיס אֲוִיר בְּטִיסָה טְרַנְסְאַטְלָנְטִית
כָּל בְּדִיקָה פּוֹלְשֵׁנִית הִיְתָה גֵּל עֶכָר בְּאוֹקֵינוֹס
בֵּין לִבִּין יִצָּאָת לְנִשְׁפִּים, הִתְקַשְׁטָה
מְרַחֶתֶת לֶק אָדָם.
לְצוּפִים מִהֲצַד נִרְאָה כָּאֵלוֹ אֶת מְנַפְנֶפֶת בֵּיידִים
מִפְּחָדָת לְטַבַּע.

נִדְדַתִּי אֶתְךָ, מִחוּץ מִבְּטָחִים לְקָרוֹז בְּאִירוֹפָּה
שָׁנִים שֶׁל טִיּוֹלִים הִסְתַּכְּמוּ בְּיָמִים בּוֹדְדִים
בְּמַחְלָקָה הַפְּנִימִית בְּלִנְיָאדוּ.

מְלֻמְלִיךְ הִפְּכוּ תְּכּוּפִים, כָּמוֹ תִּינָקֶת שְׁלוֹמֶדֶת לְדַבֵּר
רַק הָפּוֹךְ.
דְּבַרְתָּ בְּשִׁפְּהָ שֶׁהִיא רַק שִׁלְךָ
מְסֻרָכֶת לְתַרְגָּם לִי אוֹתְךָ.
זוֹכֶרֶת אֵיךְ תְּרַגְּמָתִי לִי אֶת 'יְנִטָל'?

מִהֲרָאִי הַגְּדוֹל שֶׁל חֹדֶר הַשָּׁנָה הַשְּׁתַּקְפָּנוּ שְׁתִּינּוּ
אֶת כָּכֹר לֹא רָאִית כְּמָה אֲנִי דוֹמָה לָךְ
אֶת יְכוּלָּה לָלֶכֶת אִם אֶת צְרִיכָה, מְלַמֶּלֶתִי אֶל הַמְּרָאָה
לָרַגַע הַשְּׁתַּתְקָתִי,
כָּמוֹ מְלוֹתִי הֵן קוֹד הַשְּׁחֻרָר.

מֵאָז, אֲנִי מְתֻהֻלָּכֶת בְּעוֹלָם
מִתוֹךְ גֶּעְגּוּעַ מִיָּמִי וְאַלְסִטִּי
עוֹלָמָךְ נִסְגָּר עָלַי וְאַתָּה גַּם אִתָּה.
אִם זְכָרוֹנוֹת הֵם הַשְּׁקָרִים הַקְּטָנִים שֶׁל הַחַיִּים
אִז מֵאָז שֶׁהִלְכָּתִי, אֲנִי מְשַׁקֶּרֶת.

וְאֵנִי תַּפְלִיתִי לְךָ יְהוָה אֶת רִצּוֹן אֱלֹהִים בְּרַב חֶסֶדְךָ עֲנֵנִי בְּאַמֶּת יִשְׁעֶךָ:

[תהילים ס"ט, יד]

על בית המדרש הישראלי לרבנות בהיברו יוניון קולג'

אין רעיון גדול שמתממש בעולם הזה בלא מנהיגות ערכית ואחראית עם שאר רוח, ובלא קהילה שחיה את האמונות והערכים ומקיימת אותם הלכה למעשה תוך פיתוח אורחות חיים, נרטיבים, טקסים וסמלים. בבית המדרש הישראלי לרבנות אנו לומדים ובוחנים, הלכה למעשה ומתוך עמדת שייכות, את שורשי היניקה של המסורת היהודית והתרבות הישראלית, אשר בעיצובן אנו רוצים לקחת חלק. כדי להיענות לצרכים ולאתגרים המתחדשים ללא הרף במציאות הישראלית וכדי להוות גורם משפיע ומשמעותי יותר במרחב הישראלי אנו מבקשות להכשיר מנהיגים ומנהיגות שיחקרו, יעבדו וינכסו לעצמם תפיסת עולם ציונית-יהודית הומניסטית ויהיו מוכנים לפעול כשליחים בכל מרחבי העשייה בחברה הישראלית לקידום השלום והצדק במסגרת השיח הפלורליסטי יהודי.

על 'עט רצון'

כתב העת 'עט רצון' הוא יוזמה שצמחה בבית המדרש הישראלי לרבנות. מטרתו כפולה: האחת, לאפשר מרחב ליצירה ספרותית, הגותית ואקדמית, לחברי וחברות קהילת הקולג'-המכון למדעי היהדות; והשניה, להעשיר את מאגר היצירות העומד לרשות נשות ואנשי הרוח והחינוך היהודי-פלורליסטי בישראל, בתפילות, בבתי מדרש ובטקסי חיים. כתב העת רואה אור ארבע פעמים בשנה.